

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

Milja Markkanen

**YHTEYDENPIDON RAJOITTAMINEN LASTENSUOJELULAIN
MUKAISESSA SIJAISHUOLLOSSA**

Pro gradu -tutkielma

Julkisoikeus

Tampere 2016

Tiivistelmä

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

MARKKANEN, MILJA: Yhteydenpidon rajoittaminen lastensuojelulain mukaisessa sijaishuollossa

Pro gradu -tutkielma, XI + 68 sivua

Julkisoikeus

Syyskuu 2016

Lastensuojelulaki turvaa sijaishuollossa olevalle lapselle oikeuden ihmissuhteisiin ja yhteydenpitoon läheistensä kanssa. Lapsen oikeus ihmissuhteisiin ja yhteydenpitoon läheistensä kanssa on yksi lastensuojelun keskeisimmistä lähtökohdista. Tilanne ei muutu, vaikka lapsi otetaan huostaan ja sijoitetaan sijaishuoltoon, jolloin lapsen hoito ja kasvatus järjestetään kodin ulkopuolella.

Lapsen ja hänen läheistensä välisestä yhteydenpidosta ja sen toteuttamistavoista sovitaan ensisijaisesti asiakassuunnitelmassa yhteistyössä lapsen läheisten kanssa. Yhteydenpidosta sopiminen on ensisijainen keino päättää siitä, miten yhteydenpitoa sijaishuollon aikana toteutetaan. Tavoitteena on saada aikaan lopputulos, joka tyydyttää kaikkia osapuolia.

Viranomaisten velvollisuutena on valvoa, että yhteydenpito tapahtuu lapsen edun mukaisesti. Yhteydenpito-oikeudessa on kyseessä nimenomaan lapsen oikeus, ei lapsen vanhempien tai muiden läheisten oikeus. Mikäli lapsen edun mukaisesta yhteydenpidosta ei voida sopia lapsen läheisten kanssa ja lastensuojelulaissa säädetyt edellytykset yhteydenpidon rajoittamiselle täyttyvät, voidaan tehdä päätös yhteydenpidon rajoittamisesta. Jotta lastensuojelulaissa säädettyä yhteydenpidon rajoittamista voidaan pitää sallittuna, on rajoituksen täytettävä samanaikaisesti myös sekä perustuslain että ihmisoikeussopimusten asettamat edellytykset.

Tutkimukseni sijoittuu perinteisen oikeusdogmaattisen tutkimuksen eli lainopin alaan. Tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan niitä voimassa olevia oikeusnormeja, jotka ovat relevantteja sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpito-oikeuden ja sen rajoittamisen kannalta. Tutkielmani selvittää lapsen yhteydenpito-oikeutta sekä sitä, millä perusteilla ja millä tavalla lapsen yhteydenpito-oikeutta voidaan rajoittaa. Pääasiallisena tutkimusaineistoni ovat perustuslaki, Euroopan ihmisoikeussopimus, Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus, lastensuojelulaki sekä asiaan liittyvä oikeuskäytäntö.

SISÄLLYS

LÄHTEET	iv
OIKEUSTAPAUSTRUETTELO	x
1 Johdanto	1
1.1 Tutkielman lähtökohdat	1
1.1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.1.2 Huostaanottopäätös ja sijoittaminen sijaishuoltoon.....	2
1.1.3 Rajoitustoimenpiteet sijaishuollon aikana	5
1.2 Tutkimustehtävä ja aiheen rajaus	8
1.3 Tutkimusmetodi ja aiheen oikeudellinen tausta	8
2 Lapsen aseman historiallista taustaa	10
2.1 Lapsen perus- ja ihmisoikeuksien kehitys	10
2.2 Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus	16
3 Lapsen yhteydenpito-oikeus sijaishuollon aikana	20
3.1 Yhteydenpito-oikeuden perus- ja ihmisoikeustasolla nauttima suoja.....	20
3.1.1 Yhteydenpito-oikeus perustuslaillisena oikeutena.....	20
3.1.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen yhteydenpitoa koskevat määräykset.....	22
3.2 Yhteydenpito-oikeus lastensuojelulain mukaan.....	27
4 Lapsen yhteydenpito-oikeuden rajoittamisedellytykset	34
4.1 Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys yhteydenpito-oikeuden rajoittamisessa 34	
4.1.1 Yhteydenpito-oikeuden rajoittaminen perusoikeuksien näkökulmasta .. 34	
4.1.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen asettamat edellytykset yhteydenpidon rajoittamiselle	39
4.2 Yhteydenpito-oikeuden rajoittaminen lastensuojelulain mukaan	44
4.3 Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätöksenteko	59
5 Johtopäätökset	65

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aaltonen, Anna-Kaisa:* Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki 2009.
- Aer, Janne:* Lastensuojeluoikeus. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Helsinki 2013.
- De Godzinsky, Virve:* Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260. Helsinki 2012.
- Gottberg, Eva:* Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turku 2013.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna:* Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. Defensor Legis N:o 4/2011, s. 510—525.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna:* Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa, s. 17—52. Helsinki 2013a.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna:* Lasten oikeusturva lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta. Teoksessa Hänninen, Sakari & Kotkas, Toomas & Nykänen, Eeva & Pajukoski, Marja & Sakslin, Maija (toim.): Muuttuva sosiaalioikeus, s. 297—330. Helsinki 2013b.
- Hallberg, Pekka:* Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka & Karapuu, Heikki & Scheinin, Martin & Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Perusoikeudet, s. 29—59. Helsinki 2011.
- Hidén, Mikael:* Perusoikeudet Hallitusmuodon II luvussa. Teoksessa Oikeustiede, jurisprudencia, s. 1—117. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Vammala 1971.
- Hirvonen, Ari:* Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja. Helsinki 2011.
- Huhtanen, Raija:* Huostaanotosta, henkilökohtaisesta vapaudesta ja perhe-elämän suojasta. Teoksessa Paaso, Ilpo (toim.): Juhlakirja Esko Riepula, s. 203—233. Tampere 2001.

Jyränki, Antero: Valta ja vapaus. Kolmas, uudistettu painos. Jyväskylä 2003.

Jyränki, Antero & Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeus. Hämeenlinna 2012.

Kangas, Urpo: Minun metodini. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini, s. 90—109. Helsinki 1997.

Kangas, Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki 2012.

Karapuu, Heikki: Perusoikeuksien käsite ja luokittelu. Teoksessa Hallberg, Pekka & Karapuu, Heikki & Scheinin, Martin & Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Perusoikeudet, s. 63—87. Helsinki 2011.

Kastari, Paavo: Kansalaisvapauksien perustuslainturva. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta. Vammala 1972.

Kilkelly, Ursula: The right to respect for private and family life. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg, Council of Europe 2003.

Koulu, Sanna: Valvotut ja tuetut tapaamiset – kenen oikeus, kenen velvollisuus? Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa, s. 125—154. Helsinki 2013.

Kutvonen, Vilja: Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä lapsiasioissa. Defensor Legis 2/2004, s. 293—295.

Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja. Helsinki 2011.

Lastensuojelu 2004. Tilastotiedote 14/2005. Stakes.

Lastensuojelu 2014. Tilastoraportti. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki 2015.

Mahkonen, Sami: Lastensuojelulaki ja laki. Helsinki 2008.

Mäenpää, Olli: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Helsinki 2008.

Mäenpää, Olli: Hallinto-oikeus. Helsinki 2013.

Nieminen, Liisa: Lasten perusoikeudet. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1990.

Nieminen, Liisa: Yksityis- ja perhe-elämän suoja perusoikeutena. Teoksessa Nieminen, Liisa (toim.): Perusoikeudet Suomessa, s. 109—147. Helsinki 1999.

Nieminen, Liisa: Lapsen oikeuksien sopimus – Huomioita Suomen lainsäädännöstä. Teoksessa Honkanen, Jussi & Syrjälä, Jaana (toim.): Lapsen oikeudet, s. 36—45. Helsinki 2000.

Nieminen, Liisa: Lasten perus- ja ihmisoikeussuojan ajankohtaisia ongelmia. Lakimies 4/2004, s. 591—621.

Nieminen, Liisa: Laitosvaltaopin hylkääminen: alku perusoikeuksien uudelle aikakaudelle. Teoksessa Juhlajulkaisu Mikael Hidén, s. 11—35. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2009.

Nieminen, Liisa: Lasten sosiaaliset perusoikeudet. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa, s. 53—88. Helsinki 2013a.

Nieminen, Liisa: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Helsinki 2013b.

Ojanen, Tuomas: Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Helsinki 2003.

Ojanen, Tuomas & Scheinin, Martin: Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka & Karapuu, Heikki & Scheinin, Martin & Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Perusoikeudet, s. 171—195. Helsinki 2011.

Oulasmaa, Petri: Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.): Lapsen etu ja viidakon laki, s. 106—124. Helsinki 1994.

Pajulammi, Henna: Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa, s. 89—123. Helsinki 2013.

Pellonpää, Matti & Gullans, Monica & Pölönen, Pasi & Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. Neljäs, uudistettu painos. Helsinki 2012.

Roagna, Ivana: Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights. Strasbourg, Council of Europe 2012.

Räty, Tapio: Lastensuojelulaki, käytäntö ja soveltaminen. Helsinki 2015.

Saastamoinen, Kati: Lapsen etu sijaishuollossa. Helsinki 2010.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Helsinki 2003.

Sinkkonen, Jari: Lapsen puolesta. Helsinki 2001.

Taskinen, Sirpa: Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki 2010.

Tigerstedt-Tähtelä, Elisabeth: Lapsen oikeuksien sopimuksen sisältö. Teoksessa Honkanen, Jussi & Syrjälä, Jaana (toim.): Lapsen oikeudet, s. 46—57. Helsinki 2000.

Tuori, Kaarlo: Oikeuden ratio ja voluntas. Helsinki 2007.

Tuori, Kaarlo & Kotkas, Toomas: Sosiaalioikeus. Helsinki 2008.

Valjakka, Eeva: Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Helsinki 2002. Teoksessa Litmala, Marjukka (toim.): Lapsen asema erossa, s. 35—110.

Valjakka, Eeva: Lapsen oikeusturva lastensuojelussa. Defensor Legis N:o 4/2004, s. 667—684.

Viljanen, Jukka: Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja yleiset opit. Lakimies 3/2004, s. 521—525.

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeussäännöksiin sisältyvistä lakivarauksista. Teoksessa Kartio, Leena & Wikström, Kauko & Saarnilehto, Ari & Nuutila, Ari-Matti (toim.): Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 30 vuotta, s. 527—546. Turku 1991.

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeusuudistus ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Lakimies 5-6/1996, s. 788—815.

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Vantaa 2001.

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa Hallberg, Pekka & Karapuu, Heikki, & Scheinin, Martin & Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Perusoikeudet, s. 139—170. Helsinki 2011a.

Viljanen, Veli-Pekka: Yksityiselämän suoja (PL 10 §). Teoksessa Hallberg, Pekka & Karapuu, Heikki, & Scheinin, Martin & Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Perusoikeudet, s. 389—411. Helsinki 2011b.

Virallislähteet

Hallintolainkäyttölaki 26.7.1996/586.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 16.8.1996/619.

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 29.6.2006/583.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta 17.7.1995/969.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014.

Kansainväliset sopimukset

Euroopan ihmisoikeussopimus SopS 18-19/1990.

Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista SopS 59-60/1991.

Lainvalmisteluaineisto

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain, vankeuslain 4 ja 20 luvun sekä tutkintavankeuslain 2 luvun 5 §:n muuttamisesta 225/2009.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiasiavaltuutetusta 163/2004.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta 225/2004.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta 137/2010.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 29 §:n muuttamisesta 130/2013.

Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi 13/1983.

Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 252/2006.

Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993.

Komiteanmietintö 1992:3. Perusoikeuskomitean mietintö.

PeVL 34/2001 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 34 hallituksen esityksestä laeiksi mielenterveyslain ja hallinto-oikeuslain 7 §:n muuttamisesta.

PeVL 5/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 5 hallituksen esityksestä laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

PeVL 58/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 58 hallituksen esityksestä lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Sijaishuollon pakkotyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 1998.

StVM 7/2006 vp. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 7 hallituksen esityksestä laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

OIKEUSTAPPAUSLUETTELO

Korkein hallinto-oikeus

KHO 19.3.2015 T 776 Dnro 3047/3/13.

Hallinto-oikeus

Helsingin HAO 3.4.2007 Dnro 07/0385/2.

Hämeenlinnan HAO 15.11.2002 Dnro 02/0499/4.

Kuopion HAO 22.12.2009 Dnro 09/0806/2.

Kuopion HAO 13.1.2011 Dnro 11/0012/2.

Eduskunnan oikeusasiamies

EOA 18.10.2006 Dnro 875/4/06.

EOA 17.1.2007 Dnro 1201/4/06.

EOA 10.8.2012 Dnro 975/4/11.

EOA 1.11.2013 Dnro 2833/4/13.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies

AOA 3.5.1996 Dnro 2722/4/95.

AOA 21.1.2011 Dnro 3614/4/09.

AOA 4.11.2011 Dnro 1462/4/11.

AOA 24.5.2012 Dnro 1001/3/12.

AOA 28.5.2012 Dnro 540/4/10.

AOA 18.9.2012 Dnro 1558/4/12.

AOA 11.10.2012 Dnro 4371/4/11.

AOA 28.3.2013 Dnro 4382/4/12.

AOA 25.6.2013 Dnro 4074/4/11.

AOA 6.11.2013 Dnro 2777/4/12.

AOA 16.6.2014 Dnro 1572/4/13.

AOA 7.3.2015 Dnro 4742/4/14.

AOAS 12.7.2013 Dnro 4511/4/11.

AOAS 26.11.2013 Dnro 379/4/13.

Valtioneuvoston oikeuskansleri

AOK 18.5.2012 Dnro OKV/1058/1/2010.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

J.R. v. Suomi 25.1.2001.

K. ja T. v. Suomi 12.7.2001.

K. A. v. Suomi 14.1.2003.

R. v. Suomi 30.5.2006.

H.K. v. Suomi 26.9.2006.

M.N. v. Suomi 11.9.2007.

1 Johdanto

1.1 Tutkielman lähtökohdat

1.1.1 Johdatus aiheeseen

Lastensuojelulain (417/2007) 2 §:n mukaan vastuu lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lapselle tulee turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Sosiaalihuollon järjestämät avohuollon tukitoimet tukevat usein lapsen ja hänen perheensä tilannetta riittävästi eikä lasta tarvitse ottaa huostaan ja sijoittaa sijaishuoltoon. Lastensuojelun ensisijaisena tehtävänä onkin huoltajien kasvatusmahdollisuuksien tukeminen.

Lastensuojelun tulee vastata lapsen edun ja oikeuksien toteutumisesta silloinkin, kun lapsen vanhempi tai huoltaja ei jostain syystä kykene niistä huolehtimaan, eivätkä järjestetyt tukitoimet ole riittäviä tilanteen parantamiseksi. Lapsen huostaanotto merkitsee radikaalia puuttumista perheen elämään, minkä vuoksi se on raskas ja lastensuojelun viimesijaisin toimenpide. Huostaanotto vaikuttaa monella tavalla lapsen ja hänen huoltajiensa väliseen suhteeseen, sillä huostaanottopäätöksellä rajoitetaan vanhemman oikeuksia lapseen nähden. Osa huoltajalle kuuluvasta lasta koskevasta ratkaisuvallasta siirretään tällöin huostaanottopäätöksen tekijälle eli kunnan sosiaaliviranomaisille.¹

Lastensuojelu ja huostaanotto ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä tutkimusaiheita. Viime vuosikymmeninä yhteiskunnan rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamisessa on kasvanut huomattavasti. Vuonna 1995 kodin ulkopuolelle

---

¹ Huhtanen 2001, s. 206; Kangas 2005, s. 115.

sijoitettuja lapsia ja nuoria oli kaiken kaikkiaan 10 697, joista huostaan otettujen osuus oli 6 478². Vuonna 2014 vastaavat luvut olivat 17 958 ja 10 675³. Parissa kymmenessä vuodessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on siis kasvanut 67,9 % ja huostaan otettujen osuus 64,8 %. Viime aikoina määrissä on tosin ollut havaittavissa hienoista laskua. Esimerkiksi vuoden 2014 tilastoissa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä väheni 0,6 %⁴ ja huostassa olleiden lasten määrä 1,4 % verrattuna edelliseen vuoteen 2013⁵.

Sen lisäksi, että huostaanotolla on yhteiskunnallisesti suuri merkitys jo sen aiheuttamien kustannuksien osalta, on sillä erittäin suuri merkitys myös yksilöiden kannalta. Lastensuojelulain mukainen huostaanotto ja yhteydenpito-oikeuden rajoittaminen ovat toimenpiteitä, joilla mitä vahvimmin voidaan vastentahtoisesti puuttua yksilöiden ja perheiden elämään.

Lapsiperheiden palveluihin tuli 1.4.2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain (1301/2014) myötä suuri muutos. Aiemmin lähinnä vain lastensuojelupalveluista lastensuojelun asiakkuuden myötä saatuja tukipalveluja siirrettiin yleisten sosiaalipalvelujen piiriin. Muutoksen myötä tukipalveluja on mahdollista saada matalammalla kynnyksellä ja aiempaa varhaisemmassa vaiheessa. Nähtäväksi jää, pystyykö laki vähentämään raskaita lastensuojelutoimenpiteitä.

1.1.2 Huostaanottopäätös ja sijoittaminen sijaishuoltoon

Lastensuojelulain 40 §:ssä säädetään velvollisuudesta huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen. Lapsi on otettava huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos: 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

---

² Lastensuojelu 2004, s. 2.

³ Lastensuojelu 2014, s. 3.

⁴ Lastensuojelu 2014, s. 6.

⁵ Lastensuojelu 2014, s. 3.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos 1) avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia, taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja 2) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Jotta huostaanottoon voidaan ryhtyä, on kaikkien lainkohdassa mainittujen edellytysten täytyttävä. Sillä, perustuuko huostaanotto vapaaehtoisuuteen vai tahdonvastaisuuteen, ei ole merkitystä huostaanottooperusteita arvioitaessa. Mikäli edellytykset täyttyvät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ei ole pelkästään toimivalta, vaan myös ehdoton velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto.⁶ Vaikka avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia, ei niillä voida ohittaa lapsen edun toteutumista. Huostaanoton edellytyksenä ei ole kaikkien tukitoimien kokeileminen, vaan ainoastaan niiden, joiden on arvioitu asiakassuunnitelman mukaisesti soveltuvan kyseisen lapsen tai perheen tukemiseen⁷. Avohuollon tukitoimien kokeiluja ei saa tehdä lapsen edun kustannuksella, vaan on valittava se keino tai palvelun toteuttamistapa, jolla turvataan parhaiten lapsen etu⁸.

Huostaanotto valmistellaan aina parityönä. Päävastuu huostaanoton valmistelussa on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Valmistelutyön tukena tulee olla oikeudellista ja muuta kulloinkin tarvittavaa asiantuntemusta.⁹

Lastensuojelulain 42.1 §:n mukaan ennen päätöstä lapsen huostaanotosta ja sijaishuollosta on selvitettävä lapsen mielipide ja varattava hänelle mahdollisuus tulla kuulluksi lain 20 §:n mukaisesti. Lapsen mielipiteen selvittäminen tulee erottaa lapsen kuulemisesta. Kun lapsen mielipiteen selvittämisellä tarkoitetaan kaikkea vapaamuotoista lapsen toiveiden selvittämistä, kuulemisella tarkoitetaan lapsen toiveiden selvittämistä hallintolain (434/2003) 34.1 §:n mukaisesti muotosidonnaisesti.¹⁰

Lastensuojelulain 42.2 §:n mukaan lapsen lisäksi hänen vanhemmalleen, huoltajalleen ja henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on välittömästi ennen asian valmistelua ollut, on niin ikään varattava tilaisuus tulla

---

⁶ Tuori & Kotkas 2008, s. 487.

⁷ Saastamoinen 2010, s. 24.

⁸ Rätty 2015, s. 9.

⁹ Saastamoinen 2010, s. 24.

¹⁰ Saastamoinen 2010, s. 66.

kuulluksi huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevassa asiassa hallintolain 34.1 §:n edellyttämällä tavalla. Kuultavien piiri on käytännössä siten laajempi kuin hallintolain 34.1 §:ssä, jossa kuulemisvelvollisuus on rajattu asianosaisiin. Kuuleminen voidaan jättää suorittamatta vain erityisin perusteluin. Lasta koskeviin asiakirjoihin on kirjattava syyt kuulemisen suorittamatta jättämiselle. Jos asianosainen on jätetty kuulematta muilla kuin säännöksessä tarkoitetuilla perusteilla ja päätöksestä valitetaan, voi kuulemisvirhe johtaa päätöksen kumoamiseen¹¹.

Kuuleminen tarkoittaa käytännössä sitä, että kuultavalle varataan mahdollisuus tutustua kaikkeen siihen materiaaliin, selvityksiin ja lausuntoihin, jotka viranomaisen on itse laatinut tai saanut muilta tahoilta. Mikäli kuulemisen jälkeen asiassa tulee uutta selvitystä, myös siitä on kuultava asianosaisia. Kuulemistilanteessa asianosaisilla on oikeus käyttää avustajaa tai asiamiestä. Asianosaisten ja muiden kuultavien mielipiteet ja niiden pääasiallinen sisältö on merkittävä asiakirjoihin myös suullisessa kuulemisessa. Mikäli asianosainen ei käytä hänelle varattua mahdollisuutta kuulemiseen, tai asianosainen on asiassa muutoin täysin passiivinen, voidaan tulkita, ettei hän vastusta viranomaisen päätösehdotusta.¹²

Asia voidaan ratkaista, vaikka kuultava ei saavu hänelle varattuun kuulemistilaisuuteen. Kuultavan ei ole pakko saapua paikalle. Kuuleminen voi tapahtua myös siten, että asianosaiset esittävät kannanottonsa ja mielipiteensä kirjallisesti. Mikäli asianosainen ei toimita pyydettyä selvitystä tai saavu kuulemistilaisuuteen, ei se estä ratkaisemasta asiaa.¹³

Suostumukseen perustuvalla huostaanotolla tarkoitetaan huostaanottoa, jossa huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista. Lastensuojelulain 43 §:n mukaisesti päätöksen suostumukseen perustuvasta huostaanotosta tekee kunnan johtosäännön mukaan määräytyvä sosiaalihuollon johtava viranhaltija. Johtava viranhaltija voi määrätä päätöksentekovaltaa käyttämään myös muun viranhaltijan, jolla on siihen vaadittava kelpoisuus. Suostumukseen perustuva huostaanottopäätös tehdään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän esittelystä. Jos lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt

---

¹¹ Rätty 2015, s. 409.

¹² Rätty 2015, s. 411.

¹³ Taskinen 2010, s. 99.

lapsi vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, tehdään huostaanottohakemus hallinto-oikeudelle, joka ratkaisee asian.

Kun lapsi on otettu huostaan, on sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä lastensuojelulain 45 §:n mukaisesti oikeus päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä niiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Sosiaaliviranomaisten on kuitenkin pyrittävä yhteistoimintaan lapsen, vanhemman ja huoltajan kanssa ja ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsella on sijaishuollon aikana oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa ja muihin läheisiinsä. Tätä oikeutta voidaan pitää yhtenä tärkeimpänä kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeuksista. Lastensuojelulain 50 §:n mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tuleekin kiinnittää erityistä huomiota muun muassa huostaanoton perusteisiin sekä lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen. Mikäli sopivia sijaishuoltopaikkoja on useita, on sijaishuoltopaikaksi valittava se, jonka avulla parhaiten voidaan toteuttaa lapsen ja hänen vanhempansa sekä muiden läheisten välistä yhteydenpitoa¹⁴. Joissain tapauksissa on kuitenkin perusteltua sijoittaa lapsi sellaiseen sijaishuoltopaikkaan, joka katkaisee hänen kehityksensä kannalta vahingolliset ihmissuhteet¹⁵.

1.1.3 Rajoitustoimenpiteet sijaishuollon aikana

Kun lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle sijaishuoltoon, sijoituspaikan on huolehdittava lapsen päivittäisestä hoidosta ja kasvatuksesta. Lapsen päivittäiseen hoitoon ja kasvatukseen kuuluu myös erilaisten rajojen ja kieltojen asettaminen, millä tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä. Tällaiset lapselle asetettavat normaalit kasvatukselliset seuraamukset ja rajoittamiset eivät ole lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä.¹⁶

---

¹⁴ Rätty 2015, s. 467.

¹⁵ Rätty 2015, s. 538.

¹⁶ Rätty 2015, s. 560.

Lastensuojelulain mukaisia rajoituksia ja rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen sekä lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito.

Lastensuojelulain 64 §:ssä säädetään rajoitustoimenpiteiden käytön yleisistä edellytyksistä. Säännös ei itsessään oikeuta rajoitustoimenpiteiden käyttöön, vaan jokaisen rajoitustoimenpiteen käytön edellytyksistä säädetään erikseen niitä koskevissa nimenomaisissa toimivaltasäännöksissä. Rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset säättävät niistä kussakin konkreettisessa rajoitustilanteessa noudatettavista periaatteista, joilla sijaishuollossa olevan lapsen oikeudelliseen asemaan voidaan puuttua rajoittamalla hänen itsemääräämisoikeuttaan ja muita perusoikeuksia.¹⁷

Yleisten edellytysten lisäksi jokaisessa rajoitustoimenpiteen toimivaltasäännöksessä säädetään rajoitustoimenpiteen yksilöllisistä, erityisistä edellytyksistä. Yleiset edellytykset luovat jokaiselle rajoitustoimenpiteelle niiden käytön perusedellytykset, joiden lisäksi myös toimivaltasäännöksessä mainittujen erityisedellytysten tulee täytyä. Vain rajoitustoimenpiteiden yleiset edellytykset eivät oikeuta käyttämään rajoitustoimenpidettä. Jotta rajoitustoimenpidettä voidaan käyttää, sekä yleisten että erityisten rajoitustoimenpiteiden edellytysten tulee siis täytyä.¹⁸

Lapseen kohdistettuja rajoitustoimenpiteitä ei voi perustella huoltajan antamalla suostumuksella. Lastensuojelulain tarkoittamissa rajoituksissa on kyse toimenpiteistä, joilla puututaan yksilön perustuslailla turvattuihin perusoikeuksiin. Perusoikeudet ovat luovuttamattomia.¹⁹

Rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on osaltaan pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan välttämättömässä määrin puuttumaan joihinkin perustuslain (731/1999) lapselle turvaamiin perusoikeuksiin, jotta voidaan turvata jokin vahvempi perusoikeus, kuten perustuslain 19.1 §:n

---

¹⁷ Saastamoinen 2010, s. 176.

¹⁸ Saastamoinen 2010, s. 176—177.

¹⁹ Rätty 2015, s. 526—527.

jokaiselle subjektiivisena oikeutena turvaama ihmisarvoisen elämän edellyttämä oikeus välttämättömään huolenpitoon.²⁰ Samoin julkisen vallan tulee perustuslain 19.3 §:n mukaisesti tukea myös perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi.

Rajoitustoimenpiteitä voidaan järjestää ja toimeenpanna vain aluehallintoviraston luvan saaneissa lastensuojelulaitoksissa. Perhehoidossa ei voida käyttää rajoitustoimenpiteitä. Poikkeuksena tästä on yhteydenpidon rajoittaminen.²¹

Lapsella on lastensuojelulain 53 §:n mukainen oikeus tietoihin ja mahdollisuus keskusteluun. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä. Lapsella on myös oikeus henkilökohtaiseen kahden keskeytyneeseen keskusteluun asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän kanssa hänen sijaishuoltonsa toteuttamista koskevista asioista.

Lastensuojelulain 74.1 §:ssä on säädetty rajoitustoimenpiteiden kirjaamisvelvoitteesta. Rajoitustoimenpiteistä tehdyt kirjaukset tulee lähettää lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain. Rajoitustoimenpiteiden kirjaamisvelvoitteella edistetään lapsen oikeusturvan toteutumista, koska se pakottaa laitoksen henkilökunnan arvioimaan käyttämiään rajoitustoimenpiteitä ja toimintansa taustalla vaikuttaneita perusteita. Siten kirjaamisvelvollisuus toimiikin samalla lastensuojelulaitoksen omavalvontakeinona sekä lapsen sijoittaneen kunnan valvontatyökaluna, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi kirjausten perusteella arvioida lapsen edun toteutumista laitoksessa ja puuttua mahdollisesti havaitsemiinsa epäkohtiin.²² 74.3 §:ssä on säädetty myös velvollisuudesta keskustella lapsen kanssa riittävästi häneen kohdistetuista rajoitustoimenpiteistä ja niiden vaikutuksista. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsen kanssa tulee keskustella henkilökohtaisesti rajoitustoimenpiteiden merkityksistä ja niiden perusteista.

---

²⁰ HE 225/2004 vp, s. 4.

²¹ Rätty 2015, s. 525.

²² Rätty 2015, s. 598.

1.2 Tutkimustehtävä ja aiheen rajaus

Lapsen oikeus pysyviin ihmissuhteisiin ja yhteydenpitoon läheistensä kanssa on yksi lastensuojelun keskeisimmistä lähtökohdista. Sen tärkeyttä painotetaan kaikessa perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa. Tilanne ei muutu, vaikka lapsi otetaan huostaan ja sijoitetaan sijaishuoltoon.

Tutkielmassani selvitän huostaan otettuna lastensuojelulain mukaisessa sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta yhteydenpitoon läheistensä kanssa sekä sitä, millä perusteilla ja millä tavalla yhteydenpitoa voidaan rajoittaa. Tarkastelen myös sitä, miten lapsen yhteydenpito-oikeus ja sen rajoittaminen on huomioitu Suomen perustuslaissa sekä Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Lisäksi selvitän, mitä yhteydenpito-oikeuden perus- ja ihmisoikeustasolla nauttima suoja merkitsee yhteydenpidon rajoittamisen kannalta. Tutkimustehtävän kannalta relevantteja kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ovat Euroopan ihmisoikeussopimus sekä Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus jää tutkimusaineistoni ulkopuolelle. Sopimuksessa on joiltain osin aihettani sivuavia määräyksiä, mutta vain hyvin vähäisessä määrin. Koska rajoitustoimenpiteet eivät ole mahdollisia vapaaehtoisuuteen perustuvassa avohuollon sijaishuollon sijoituksessa, tutkimukseni koskee vain niitä lastensuojelun sijaishuollossa olevia lapsia, jotka ovat huostaan otettuja tai kiireellisesti sijoitettuja.

1.3 Tutkimusmetodi ja aiheen oikeudellinen tausta

Sosiaalihuolto ja lastensuojelu sijoitetaan oikeudenalajaottelussa sosiaalioikeuden alaan²³. Yksilö- ja perhekeskeisessä sosiaalioikeudellisessa näkökulmassa keskipisteenä ovat oikeusnormit, jotka sääntelevät yksilöiden ja perheiden oikeusasemaa sekä heidän suhdettaan viranomaisiin. Sosiaalioikeuden ohella

---

²³ Tuori & Kotkas 2008, s. 2.

tutkielmallani on kiinteä yhteys hallinto-oikeuteen, johon kuuluvat normit sääntelevät niin viranomaisten velvollisuuksia ja toimivaltaa kuin yksityisen oikeusasemaa sekä oikeusturvaa. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulman vuoksi tutkielmani on läheisessä yhteydessä myös valtiosääntöoikeuteen sekä kansainvälisen oikeuden alaan.

Tutkielmassani korostuu lapsioikeudellinen näkökulma. Lapsioikeudellisen sääntelyn perusarvona on lapsen etu, joka on lasta koskevan ratkaisun oikeellisuuden merkittävin punnintakriteeri²⁴.

Tutkielmani sijoittuu perinteisen oikeusdogmaattisen tutkimuksen eli lainopin alaan. Tällöin tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Lainoppi selvittää voimassa olevien oikeusnormien sisältöä. Lainoppi tutkii siis sitä, mikä on voimassa olevaa oikeutta ja mikä merkitys laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on. Koska lainoppi antaa kuvauksen voimassa olevasta oikeudesta, sen voidaan sanoa olevan kuvaavaa eli deskriptiivistä tiedettä.²⁵ Oikeusdogmaattisen tutkimuksen keskeinen kysymys on, mikä on voimassa olevan oikeuden mukainen kanta kulloinkin käsiteltävänä olevaan ongelmaan. Tässä tutkielmassa keskitytäänkin tarkastelemaan niitä voimassa olevia oikeusnormeja, jotka ovat relevantteja sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpito-oikeuden ja sen rajoittamisen kannalta.

Oikeusdogmaattisessa metodissa työkaluina toimivat voimassa olevan oikeuden systematisoiminen ja tulkinta²⁶. Oikeuden systematisoinnissa pyritään määrittelemään oikeusnormien keskinäisiä suhteita. Tulkinnassa on kysymys merkityssisällön antamisesta oikeusnormeista johdetuille oikeussäännöille.²⁷ Oikeusnormien systematisoinnilla ja tulkinnalla on sosiaalioikeuden alalla erityisen vahva rooli. Rooli korostuu entisestään, kun käsiteltävänä on kahden toisiaan vastakkain olevan yksilön etu, kuten yhteydenpidon rajoitustilanteissa usein on.

---

²⁴ Kangas 2012, s. 38.

²⁵ Hirvonen 2011, s. 21—25.

²⁶ Hirvonen 2011, s. 22.

²⁷ Siltala 2003, s. 328.

2 Lapsen aseman historiallista taustaa

2.1 Lapsen perus- ja ihmisoikeuksien kehitys

Voimassa olevan oikeuden ymmärtämisen edellytyksenä on ymmärtää oikeusnormien taustalla vaikuttava historiallinen kehitys. Perheoikeuden asiantuntijan Urpo Kankaan mukaan ”kun tutkimuksen pääpaino on voimassa olevan oikeuden sisällön systematisoinnissa ja tulkinnassa, tutkimus ilman historiallista perspektiiviä jää torsoksi”²⁸. Samoin itse koen tutkimukseni kannalta tärkeäksi taustoittaa lapsen asemaa myös pidemmältä ajanjaksolta. Perus- ja ihmisoikeuksien vahvistuminen on parantanut erityisesti lasten oikeudellista asemaa. Tämän vuoksi koen tarpeelliseksi käsitellä lapsen aseman ja oikeuksien kehitystä juuri perus- ja ihmisoikeuksien kehityksen kautta.

Perusoikeudet ovat yksilöille perustuslaissa turvattu perusarvoja, joiden on määrä vaikuttaa yksilön hyväksi julkisen toiminnan eri osa-alueilla ja vaikuttaa sitä kautta koko yhteiskuntaan sekä myös yksityisten välisiin suhteisiin. Muodollisesti perusoikeuksissa on kyse perustuslaissa turvatuista oikeuksista.²⁹ Perusoikeuden määritelmään on usein liitetty muodollisen perustuslaintasoisuuden lisäksi myös sisällöllisiä aineksia. Vain perustavanlaatuiset, erityisen tärkeät oikeudet ovat perusoikeuksia. Lisäksi ne ovat yleisiä, kaikille periaatteessa yhdenvertaisesti kuuluvia.³⁰

Ihmisoikeus tarkoittaa sellaista yksilön perustavanlaatuista oikeutta, joka on turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Ihmisoikeuksien suojaamisella pyritään samaan tavoitteeseen kuin perusoikeuksien suojaamisella.³¹ Sisällöllisesti ihmisoikeudet ja perusoikeudet turvaavat pitkälti samanlaisia oikeuksia³². Ihmisoikeuksilla viitataan ihmisille tavalla tai toisella erityisen tärkeisiin ja perustavanlaatuisiin oikeuksiin, jotka kuuluvat jakamattomasti, luovuttamattomasti ja yhtäläisesti kaikille ihmisille alkuperästä, ihonväristä, iästä, uskonnosta, sukupuolesta

---

²⁸ Kangas 1997, s. 92.

²⁹ Jyränki & Husa 2012, s. 373.

³⁰ Hallberg 2011, s. 29.

³¹ Karapuu 2011, s. 67.

³² Ojanen & Scheinin 2011, s. 172.

tms. henkilöön liittyvästä syystä riippumatta.³³ Ihmisoikeussopimukset ovat oikeudellisesti velvoittavia sopimuksia valtioiden välillä. Niissä sopimusvaltiot sitoutuvat turvaamaan tietyt oikeudet omille kansalaisilleen ja myös muille alueellaan oleville ihmisille.³⁴ Sillä, onko henkilön kansalaisuusvaltio liittynyt sopimukseen vai ei, ei ole merkitystä³⁵.

Perus- ja ihmisoikeudet ovat olleet suomalaisessa perheoikeudellisessa tutkimuksessa hyvin vähän esillä³⁶. Perusoikeuksien puuttumista lapsilta pidettiin niin itsestään selvänä, ettei sitä pohdittu edes oikeuskirjallisuudessa³⁷. Lapsen ja hänen vanhempiensa oikeuksien välinen mahdollinen juridinen ristiriita alettiin tunnistaa vasta noin 50 vuotta sitten. Aiemmin perheen tulkittiin olevan oikeudellisen vallan ja lain ulkopuolella olevaa aluetta.³⁸ Perheenjäsenten oikeudellinen asema säänneltiin pitkälle 1900-luvulle asti isän³⁹ ja holhoojanvallan avulla. Mies oli lastensa yksinoikeutettu edustaja.⁴⁰ Perhe nähtiin yhtenäisenä eivätkä sen sisäiset ristiriidat missään tapauksessa kuuluneet tuomioistuimissa selviteltäviin asioihin⁴¹. Toisena perusteluna lasten oikeuksien puuttumiselle oli se, että lapsia ei katsottu vielä tarpeeksi kypsiksi nauttimaan oikeuksista⁴². Lasten katsottiin olevan haavoittuvia, kykenemättömiä ja ymmärtämättömiä, eikä heillä siksi tullut olla omia oikeuksia. Ei ainakaan samanlaisia, kuin aikuisilla.⁴³

Lapsen huolto ymmärrettiin alistussuhteeksi. Huoltajalla oli oikeus pakottaa alaikäinen noudattamaan tahtoaan. Pakottamisoikeuteen kuului myös kuritusvalta, mikä tarkoitti muun muassa oikeutta kasvattamistarkoituksessa kajota lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen ja vapauteen. Tämän katsottiin kuuluvan perheoikeudellisten sääntöjen nojalla teoksi, joka ei ollut rangaistava.⁴⁴ Lapsiin kohdistuvia rajoituksia pidettiin ”itsestään selvinä ja asian luonnosta johtuvina”⁴⁵.

---

³³ Ojanen 2003, s. 6.

³⁴ Ojanen & Scheinin 2011, s. 172.

³⁵ Ojanen 2003, s. 4–5.

³⁶ Nieminen 2013b, s. 11.

³⁷ Nieminen 2004, s. 593.

³⁸ Nieminen 1990, s. 24.

³⁹ Huomaa esim. Hallitusmuodon II luku 71 §: Älköön viranomaisen häiritkö Suomen kansalaisen mieskohtaista vapautta tai kotirauhaa tai saavuttamia oikeuksia, muuten kuin lain perusteella.

⁴⁰ HE 13/1983 vp, s. 4.

⁴¹ Nieminen 1990, s. 24.

⁴² Nieminen 2013b, s. 306.

⁴³ Hakalehto-Wainio 2013a, s. 24.

⁴⁴ Nieminen 1990, s. 108.

⁴⁵ Nieminen 1990, s. 133.

Vuonna 1939 julkaistun Ilmari Melanderin väitöskirjan ”Lapsen huollosta I” mukaan huoltajan ja lapsen välinen suhde muistuttikin jossain määrin esineoikeudellista suhdetta⁴⁶.

Yhteiskunta puuttui perheen sisäisiin asioihin vain kaikkein törkeimmissä kaltoinkohteluissa ja laiminlyönneissä. Huostaanotot olivat harvinaisia. Jos lapsen huolto ja kasvatusvastuu siirtyi viranomaisille, siirtyi huoltajalle kuuluva kuritusvaltakin kasvatustalokselle tai vastaavalle. Näitä valtaoikeuksia käytettiin niin sanotun laitostavan nojalla ilman että esimerkiksi kirjeen avaamisesta tai ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttumisesta olisi laissa ollut nimenomaisia säännöksiä.⁴⁷

Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys alkoi kasvaa 1960-luvun loppupuolella. Tuolloin yhteiskunnallisessa keskustelussa alettiin laajemminkin arvostella erilaisissa laitoksissa olevien ihmisten oikeusturvan puutteita.⁴⁸ Esimerkiksi laitosvaltaoppia alettiin kritisoida. Ensimmäistä kertaa vaadittiin, että perusoikeudet kuuluvat lähtökohtaisesti myös kaikille laitoksissa oleville ihmisille.⁴⁹ Tärkeä askel erityisesti lasten oikeuksien kehityksessä oli Yhdistyneiden Kansakuntien vuoden 1959 lapsen oikeuksien julistus. Se ei ollut oikeudellisesti sitova, mutta se nosti laajemminkin esille keskustelun lasten oikeuksista.⁵⁰

1970-luvulle saakka perusoikeuksien oikeudellinen merkitys ylipäänsä oli hyvin rajallinen. Perusoikeusajattelun lähtökohtana oli, että perusoikeus merkitsee vain valtion toimintavapauden rajoittamista, valtion velvoittamista passiivisuuteen.⁵¹ Perusoikeuksien varsinainen merkitys oli niiden suojatehtävä valtiovaltaa ja lainsäätäjää vastaan⁵². Perusoikeudet olivat siis sisällöltään negatiivisia. Ne rajoittivat julkisen vallan tai muun tahon mahdollisuuksia puuttua yksilöllä olevaan asemaan.⁵³

---

⁴⁶ Nieminen 2013b, 64.

⁴⁷ Nieminen 2013b, s. 65.

⁴⁸ Nieminen 2009, s. 13.

⁴⁹ Nieminen 2013b, s. 36—37.

⁵⁰ Nieminen 2013b, s. 313.

⁵¹ Karapuu 2011, s. 76.

⁵² Kastari 1972, s. 1.

⁵³ Hidén 1971, s. 17.

Valtion ei nähty olevan velvollinen toimimaan aktiivisesti perusoikeuksien suojaamiseksi tai edistämiseksi⁵⁴.

Ajattelutapa lasten perusoikeuksien suhteen alkoi muuttua Mikael Hidénin vuonna 1971 julkaiseman artikkelin Perusoikeudet Hallitusmuodon II luvussa myötä. Artikkelissa tuotiin selkeästi esiin, että perustuslain suoja koskee jokaista syntynyttä elävää ihmistä. Tällä ja Hidénin aiemmin vuonna 1969 julkaisemalla artikkelilla Kirjeenvaihdon vapaus ja laitokset, samoin kuin eduskunnan oikeusasiamiehen 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa omaksumalla uudentlaisella käytännöllä oli suuri vaikutus laitosvaltaopin hylätyksi tulemiseen. Muutoksen myötä hylättiin ajatus, että perusoikeudet eivät koske suljetuissa laitoksissa olevia.⁵⁵

Myös perusoikeuksien rajoittamisperusteet alkoivat muodostua 1970-luvulla aiempaa selvemmiksi. Tulkintakäytännön muuttuminen ei kuitenkaan näkynyt millään tavalla perustuslain tekstin tasolla.⁵⁶ Myös kirjeiden sensurointi niin sanotun laitostavan alaisten kohdalla jatkui, vaikka se ei nojannutkaan mihinkään varsinaiseen lain säännökseen⁵⁷. Kotirauhan sekä kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuuden loukkaamattomuutta koskevien ylimalkaisten säännösten lisäksi niistä ei ollut minkäänlaista mainintaa perustuslaissa eikä tavallisessa laissa. Säännökset olivat puutteellisia ja jättivät runsaasti tilaa viranomaisten harkinta- ja mielivallallekin.⁵⁸

Teorian tasolla keskeiset perusoikeuksien suojaa koskevat periaatteet vahvistettiin vuonna 1982 oikeusministeriön asettaman perusoikeustyöryhmän toimesta. Muistio oli suomalaisen perusoikeusdoktriinin kannalta tärkeä käännekohta. Siinä tulivat osin jo näkyviin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten suomalaiselle perusoikeusjärjestelmälle tuomat uudet paineet.⁵⁹ Työryhmä totesi myös, että perusoikeuksia ei voida rajoittaa pelkästään erityiseen vallanalaisuussuhteeseen nojautuen, vaan rajoitusten tulee perustua lakiin sen mukaan kuin rajoittaminen on

---

⁵⁴ Karapuu 2011, s. 76.

⁵⁵ Nieminen 2004, s. 592—593.

⁵⁶ Nieminen 2009, s. 19.

⁵⁷ Kastari 1972, s. 250.

⁵⁸ Kastari 1972, s. 146.

⁵⁹ Nieminen 2009, s. 21.

mahdollista perustuslaissa olevien rajoitusnormien nojalla. Käytäntö ei kuitenkaan vielä 1980-luvulla noudattanut näitä periaatteita.⁶⁰

1980-luvun loppupuolella tilanne alkoi kuitenkin nopeasti muuttua. Tuomioistuimet ja muut viranomaiset alkoivat entistä enemmän vedota ratkaisuihinsa suoraan Hallitusmuodon perusoikeussäännöksiin. Muun muassa eduskunnan oikeusasiamies alkoi vedota päätöksissään myös kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.⁶¹

Vuoden 1983 lastensuojelulaissa (683/1983) määriteltiin ensimmäisen kerran lastensuojelun ensisijaiseksi tavoitteeksi lapsen edun huomioon ottaminen. Samalla lapsen etu asetettiin lastensuojelun johtavaksi periaatteeksi. Lapselle annettiin myös oikeussubjektin asema ja aiempaa laajempi puhevalta häntä itseään koskevissa asioissa.⁶² Lapsen oikeuksien oli määrä olla painoarvoltaan merkittävämpiä kuin aikaisemmin korostettujen yhteiskunnallisten intressien⁶³. Lastensuojelulakia edelsi jo aiemmalla vuosikymmenellä tehty niin sanottu lapsipaketti, jolloin merkittävä osa lasta koskevasta lainsäädännöstä oli uusittu. Lakiuudistusten taustalla oli uudenlainen käsitys lapsen asemasta ja oikeuksista.⁶⁴

Nimenomaisesti lasten ihmisoikeuksien käännekohtana voidaan pitää Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimusta sopimusvuodelta 1989. Silloin lasten oikeudet saivat virallisen vahvistuksen ihmisoikeuden statuksen omaavina oikeuksina.⁶⁵

Sopimuksen tavoitteena oli turvata tehokkaasti lapsen oikeudet lapsen näkökulmasta katsottuna ja lapsen etua silmällä pitäen. Sopimuksessa tunnustetaan myös lapsen huollosta erotetun vanhemman oikeus pitää yhteyttä lapseensa.⁶⁶ Lapsen oikeuksien yleissopimus merkitsikin suurta edistystä lasten oikeuksissa ja asemassa. Sen lähtökohtana oli lapsen autonomia.⁶⁷

---

⁶⁰ Nieminen 2009, s. 22—23.

⁶¹ Nieminen 2009, s. 25.

⁶² HE 13/1983 vp, s. 8—9.

⁶³ Valjakka 2004, s. 667.

⁶⁴ Valjakka 2004, s. 670.

⁶⁵ Nieminen 2013b, s. 305.

⁶⁶ Nieminen 2000, s. 36—37.

⁶⁷ Nieminen 1990, s. 18.

1990-luvun alussa käynnistynyttä perusoikeusuudistusta perusteltiin monelta osin juuri kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asettamilla vaatimuksilla⁶⁸. Perustuslakiuudistuksella pyrittiinkin lähentämään sisällöllisesti toisiinsa kotimaista perusoikeusjärjestelmää ja kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita⁶⁹. Lisäksi perusoikeusuudistuksen keskeisenä osana oli myös sosiaalisten oikeuksien nostaminen perustuslain tasolle⁷⁰.

Suomen nykyinen perustuslaki (731/1999) tuli voimaan 1.3.2000. Perusoikeussäätelyn osalta perustuslaintasoinen normisto oli kuitenkin ehditty uudistaa kokonaisuudessaan jo 1.8.1995 voimaan tulleella lailla Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta (969/1995). Hallitusmuodon uudistetun perusoikeusluvun sisältö siirrettiin asiallisesti sellaisenaan uuteen perustuslakiin.⁷¹

Vanhassa hallitusmuodon II luvun perusoikeusluettelossa ei ollut lapsista mitään mainintaa⁷². Nykyisin lapset mainitaan perustuslain 6.3 §:ssä, jonka mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Toinen nimenomaisesti lapsia koskeva säädös on perustuslain 19.3 §, jonka mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lisäksi sananvapautta ja julkisuutta koskevassa 12.1 §:ssä on säädetty mahdollisuudesta säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Ajan mittaan vuoden 1983 lastensuojelulakiin ja useisiin lastensuojeluun liittyviin muihin lakeihin tehtiin lukuisia osittaisuudistuksia ja muutoksia. Erityisesti perusoikeusuudistus ja uusi perustuslaki sekä 1990-luvun alussa Suomessa voimaan astuneet Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus edellyttivät lastensuojelulain säännösten kokonaisvaltaista uudelleen arvioimista ja täsmentämistä.⁷³ Kaikkein suurimpien ongelmien ratkaisemiseksi toteutettiin ensin lain osittaisuudistus vuonna 2006 (583/2006) ja vähän myöhemmin kokonaan uusi lastensuojelulaki (417/2007). Lasten oikeusturvaa

---

⁶⁸ Nieminen 2013b, s. 29.

⁶⁹ Viljanen 2001, s. 11–12.

⁷⁰ Tuori & Kotkas 2008, s. 102.

⁷¹ Viljanen 2001, s. 1.

⁷² Nieminen 2013a, s. 56.

⁷³ De Godzinsky 2012, s. 8–9.

parannettiin saattamalla muun muassa lastensuojelulaki rajoitustoimivallan täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden osalta aiempaa paremmin vastaamaan voimassa olevaa perus- ja ihmisoikeussäätelyä.⁷⁴

Perus- ja ihmisoikeuksien vahvistuminen on parantanut etenkin lasten oikeudellista asemaa⁷⁵. Perusoikeusuudistuksessa korostettiin sitä, että perusoikeussäännöksiin ei asetettu ikään liittyviä ehtoja (lukuun ottamatta äänestämistä). Perusoikeudet kuuluvat myös lapsille.⁷⁶

Uudistuksen myötä torjuttiin lopullisesti myös mahdollisuus rajoittaa jonkin ihmisryhmän oikeuksia suoraan vallanalaisuussuhteen tai laitospinnan perusteella. Perusoikeusuudistus asetti kaikki henkilöryhmät yhdenvertaiseen asemaan perusoikeusturvan suhteen.⁷⁷ Myös huoltajan ja lapsen välinen suhde on nykykäsityksen mukaan kahden oikeussubjektin välinen suhde⁷⁸.

2.2 Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus

Käsiteltäessä lasten oikeuksia ja asemaa historialliselta näkökannalta, on tärkeää tuoda esille myös Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus, jolla on lasten oikeuksien ja niiden kehittymisen kannalta merkittävä asema.

Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien yleissopimusta (LOS) sopimusvuodelta 1989 voidaan pitää lasten oikeuksien käännekohtana. Sopimuksen myötä lasten oikeudet saivat virallisen vahvistuksen. Kehitys oli kulkenut tähän suuntaan YK:ssa jo vuonna 1959 hyväksytystä lasten oikeuksien julistuksesta alkaen.⁷⁹ Uutta ja käänteentekevää kuitenkin oli, että lapsen tarpeet ja intressit ilmaistiin oikeuksina, ihmisoikeuksina. Aikaisemmin oli puhuttu vain lapsen tarpeesta saada esimerkiksi huolenpitoa ja suojelua. Sopimuksen myötä lapsen tarve muuttui

---

⁷⁴ Nieminen 2009, s. 27.

⁷⁵ Nieminen 2013b, s. 10.

⁷⁶ Nieminen 2009, s. 27.

⁷⁷ Nieminen 2009, s. 26.

⁷⁸ Nieminen 2013b, s. 341.

⁷⁹ Hakalehto-Wainio 2011, s. 513.

lapsen oikeudeksi.⁸⁰ Lapsen suojelusta sen suppeassa merkityksessä siirryttiin laajempaan lapsen oikeuksien suojaamiseen⁸¹.

Sopimuksessa ihmisoikeuksien tunnustetaan kuuluvan täysimääräisesti myös lapsille. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aiemmin. Kaikki sopimuksessa turvatut oikeudet kuuluvat yhtäläisesti niin vastasyntyneille kuin täysi-ikää lähestyville nuorille.⁸²

Sopimuksen keskeinen periaate on, että lasten etu tulee aina asettaa ensisijalle, kun tehdään heitä koskevia viranomaispäätöksiä, lakeja tai yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja. Tämä edellyttää, että kaikkia päätöksiä ja toimia, jotka koskevat yksittäistä lasta tai lapsiväestöä, tarkastellaan myös lasten näkökulmasta ja perustellaan, miksi ja miten lapsen edun periaate siinä toteutuu.⁸³ Periaate lapsen edun huomioon ottamisesta perustuu lapsen ihmisarvon kunnioittamiseen. Lapsen ihmisarvo on yhtä tärkeä kuin aikuisen.⁸⁴

Lapsen oikeuksien yleissopimus on laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1991 ja se on valtiosisäisesti saatettu voimaan lailla (SopS 59-60/91)⁸⁵. Lapsen oikeuksien yleissopimus on yhtä velvoittava kuin muutkin Suomea sitovat ihmisoikeussopimukset⁸⁶. Sopimuksessa on toimeksiantovaikutuksen perustava yleismääräys, jonka mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi⁸⁷. Sopimuksen tavoitteena on pyrkiä turvaamaan tehokkaasti lapsen oikeudet lapsen näkökulmasta katsottuna ja lapsen etua silmällä pitäen⁸⁸.

Lapsen oikeuksien yleissopimus sisältää neljä yleisperiaatetta, joiden tulee lapsen oikeuksien komitean mukaan olla sisäänrakennettuina kaikkeen lapsia koskevaan lainsäädäntöön, viranomaistoimintaan ja lainkäyttöön. Nämä periaatteet ovat lapsen

---

⁸⁰ Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, s. 5.

⁸¹ Hakalehto-Wainio 2013a, s. 27.

⁸² Hakalehto-Wainio 2013a, s. 28.

⁸³ HE 163/2004 vp, s. 2.

⁸⁴ Tigerstedt-Tähtelä 2000, s. 50.

⁸⁵ Tuori & Kotkas 2008, s. 195.

⁸⁶ Hakalehto-Wainio 2013a, s. 43.

⁸⁷ Tuori & Kotkas 2008, s. 195.

⁸⁸ Nieminen 2000, s. 36—37.

edun ensisijaisuus, oikeus kehitykseen, oikeus syrjimättömyyteen sekä oikeus saada näkemyksensä huomioon otetuksi. Yleisperiaatteet ovat sekä positiivisia oikeuksia lapsille luovia sopimuskohtaisia että koko sopimusta koskevia tulkintaperiaatteita.⁸⁹

Lapsen oikeuksien yleissopimus on paitsi Suomea sitova kansainvälisoikeudellinen instrumentti, myös osa kansallista oikeutta. Sitä voidaan pitää tuomioistuimessa painoarvoltaan merkittävänä oikeuslähteenä kaikissa tilanteissa, joissa on kyse lapsen oikeudellisesta asemasta. Sen lisäksi, että sopimus tulee ottaa huomioon osana kansallista oikeutta, velvollisuus tulkita kaikkea lainsäädäntöä ihmisoikeusmyönteisesti edellyttää tulkintojen olevan sopusoinnussa myös lapsen oikeuksien yleissopimuksen kanssa.⁹⁰

Lapsen oikeuksien yleissopimusta voidaan pitää erikoisena kansainvälisenä instrumenttina. Toisaalta se on poikkeuksellisen laaja, kattava ja yksityiskohtainen. Se sisältää lukuisia samoja oikeuksia kuin monet muut ihmisoikeussopimukset, mutta lausuu lisäksi useista muista oikeuksista. Sopimuksessa yhdistetään keskenään siviili- ja poliittiset oikeudet, sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset oikeudet sekä peruselintason liittyvät oikeudet. Lapsen oikeuksien yleissopimuksesta on löydettävissä sekä ihmisoikeusaspekti että lapsiaspekti. Vaikka useat sopimusmääräyksistä heijastelevat muita ihmisoikeusinstrumentteja, sopimus sisältää myös uusia oikeuksia kuten oikeuden identiteettiin, lapsen oikeuden tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa, oikeuden erityiseen suojeluun ja oikeuden leikkiin sekä vapaa-aikaan.⁹¹ Lastensuojelulain 1 §:ssä onkin tiivistetysti toistettu Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen pääkohdat⁹².

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvoo Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien komitea. Sopimusvaltiot ovat velvollisia raportoimaan komitealle niistä lainsäädännöllisistä, oikeudellisista ja hallinnollisista toimenpiteistä, joilla yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia on pantu täytäntöön. Raportointi suoritetaan viiden vuoden välein.⁹³

---

⁸⁹ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 300.

⁹⁰ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 303.

⁹¹ Hakalehto-Wainio 2011, s. 514.

⁹² Mahkonen 2008, s. 81.

⁹³ HE 163/2004 vp, s. 2—3.

Lapsioikeuden näkökulmasta lapsen oikeuksien yleissopimus aloitti lapsen oikeuksien uuden aikakauden, sillä sen voidaan katsoa mullistaneen perinteistä näkemystä lapselle kuuluvista oikeuksista⁹⁴. Lapset eivät ole enää vanhempiensa tai valtion omaisuutta eivätkä ainoastaan huolehtimisen ja suojelun kohteita, vaan toimivia ihmisiä, joilla on omia oikeuksia⁹⁵. Nyt lapsi on itsenäinen oikeuksien haltija niin perhepiirissä kuin sen ulkopuolellakin⁹⁶. Lapsen oikeuksien sopimus onkin avain lasten oikeuksien ymmärtämiseen. Missään muualla lainsäädännössämme ei ole yhtä kattavasti ja selkeästi ilmaistu lasten oikeuksia.⁹⁷

---

⁹⁴ Hakalehto-Wainio 2011, s. 510.

⁹⁵ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 305.

⁹⁶ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 299.

⁹⁷ Hakalehto-Wainio 2011, s. 525.

3 Lapsen yhteydenpito-oikeus sijaishuollon aikana

3.1 Yhteydenpito-oikeuden perus- ja ihmisoikeustasolla nauttima suoja

3.1.1 Yhteydenpito-oikeus perustuslaillisena oikeutena

Lapsen oikeus yhteydenpitoon ja ihmissuhteisiin on turvattu perustuslain 10 §:ssä, joka sisältää säännökset yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suojasta sekä luottamuksellisen viestin salaisuudesta. Säännöksessä tarkoitettua yksityiselämän käsitettä voidaan käyttää sekä laajemmassa merkityksessä viittaamaan perustuslain 10 §:n turvaamien oikeuksien kokonaisuuteen että suppeammassa merkityksessä viittaamaan vain 10.1 §:ssä turvattuun erityiseen perusoikeuteen⁹⁸.

Perustuslain 10.1 §:ssä turvataan jokaiselle oikeus yksityiselämään. Yksityiselämän suoja sisältää muun muassa moraalisen ja fyysisen koskemattomuuden, riittävän yksityisyyden turvaavan tilan ja oikeuden henkilökohtaisiin suhteisiin muiden ihmisten kanssa⁹⁹. Yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista. Yksityiselämän piiriin kuuluu yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin.¹⁰⁰ Yksityiselämän suoja ei siten viittaa vain henkilön oikeuteen olla yksin rauhassa muilta, vaan se sisältää myös selkeän yhteisöllisen elementin, joka ilmenee ihmissuhteiden turvaamisen muodossa¹⁰¹. Yksityiselämän suojalla on erityinen merkitys esimerkiksi laitoksissa asuvien osalta. Laitoksessa oleminen ei sellaisenaan ole peruste yksityisyyden rajoituksille.¹⁰²

Suomen perustuslaki ei sananmukaisesti turvaa perhe-elämän suojaa vaan ainoastaan yksityiselämän suojan¹⁰³. Tämä johtuu siitä, että perhe-käsite on koettu ongelmalliseksi ja vaikeasti määriteltäväksi. Ei ole lainkaan kiistatonta, keiden

---

⁹⁸ Viljanen 2011b, s. 389.

⁹⁹ Viljanen 1996, s. 802.

¹⁰⁰ Komiteanmietintö 1992, s. 292.

¹⁰¹ Viljanen 2011b, s. 392.

¹⁰² Komiteanmietintö 1992, s. 299.

¹⁰³ HE 309/1993 vp, s. 53.

katsotaan muodostavan perheen.¹⁰⁴ Yksityiselämän käsite on omaksuttu perustuslakiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta käsittelevästä 8 artiklasta. Siten on luonnollista, että tilanteessa, jossa perusoikeussäännöksen käyttämät käsitteet pohjautuvat lähes suoraan ihmisoikeussopimusten käsitteistöön, myös säännöksen tulkinnassa tukeudutaan vahvasti ihmisoikeussopimusten vastaavien määräysten soveltamiskäytäntöön.¹⁰⁵ Lainvalmistelussa katsottiinkin perhe-elämän suojan kuuluvan myös perustuslain turvaamaan yksityiselämän suojan piiriin¹⁰⁶. Huostaanoton aikaisen yhteydenpidon kannalta onkin merkityksellistä, että perheillä on perustuslaillinen oikeus toteuttaa kanssakäymisessään omia kasvatuskäsityksiään ja arvojaan, kunhan ne edistävät lapsen kasvua ja kehitystä. Ulkopuolisilla ei ole oikeutta puuttua perheen kasvatuseriaatteisiin ilman selkeitä perusteita.¹⁰⁷

Lapsen yhteydenpito-oikeuden kannalta on merkityksellistä, että perustuslain 10.2 § turvaa myös kirjeen, puhelun ja luottamuksellisen viestin salaisuuden. Säännös antaa suojan kaikille luottamuksellisiksi tarkoitetuille viesteille riippumatta viestin välittämiseen käytettävästä menetelmästä¹⁰⁸. Säännös turvaa jokaiselle oikeuden luottamukselliseen viestintään ilman, että ulkopuoliset saavat oikeudettomasti tiedon hänen lähettämiensä tai hänelle osoitettujen luottamuksellisten viestien sisällöstä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi suojaa kirjeiden tai muiden suljettujen viestien avaamista tai hävittämistä sekä puhelujen kuuntelemista tai nauhoittamista vastaan.¹⁰⁹ Luottamuksellisen viestin ala ei kuitenkaan kata tavallisen kuuloetäisyydellä käytävän keskustelun sisältöä¹¹⁰. Säännös ei suojaa vain viestin lähettäjää, vaan kyseessä on viestinnän molempien osapuolten perusoikeus. Säännös suojaa yleisesti luottamuksellisen viestin salaisuutta.¹¹¹ Siten suoja koskee kaikkia viestinnän teknisesti kehittyneitä muotoja¹¹².

---

¹⁰⁴ Komiteamietintö 1992, s. 298; lue lisää perhe-elämän suojasta ja läheissuhteista: Kilkelly 2003, s. 11—19 ja Roagna 2012, s. 27—30.

¹⁰⁵ Viljanen 1996, s. 791.

¹⁰⁶ HE 309/1993 vp, s. 53.

¹⁰⁷ Taskinen 2010, s. 24.

¹⁰⁸ Jyränki 2003, s. 480.

¹⁰⁹ HE 225/2004 vp, s. 122.

¹¹⁰ HE 309/1993 vp, s. 53.

¹¹¹ HE 225/2004 vp, s. 122.

¹¹² Hallberg 2011, s. 46.

Yksityiselämän suoja, kuten luottamuksellisen viestin salaisuus, kuuluu vapausoikeuksiin¹¹³. Vapausoikeuksia on perinteisesti luonnehdittu negatiivisesti. Niiden avulla yksilöille taataan valtion toiminnoilta suojattu vapauspiiri. Valtio on velvollinen olemaan puuttumatta yksilön vapauteen. Vapausoikeuksien keskeisenä tehtävänä onkin suojata yksityistä julkista valtaa vastaan.¹¹⁴

Vapausoikeuksiin voi kuitenkin sisältyä myös viranomaisia velvoittavia piirteitä¹¹⁵. Laajan perusoikeusnäkemys mukaan valtiolla ja muilla julkista valtaa käyttävillä tahoilla on velvollisuus aktiivisin toimin turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista¹¹⁶. Perustuslain 22 §:ssä onkin säädetty julkisen vallan velvollisuudesta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Lapsen yhteydenpito-oikeuden perusoikeusasemasta seuraa, että julkisen vallan on perustuslain nojalla turvattava sen toteutuminen. Perusoikeuksien turvaamisvelvoite käsittää sekä julkisyhteisön velvollisuuden pidättäytyä yhteydenpitoa luvattomasti rajoittavista toimista, että velvollisuuden toimia aktiivisesti sen toteuttamiseksi ja suojaamiseksi.¹¹⁷ Julkisen vallan velvollisuus turvata perusoikeuden toteutuminen koskee niin julkisen vallan ja yksityisten välisiä suhteita kuin yksityisten keskinäisiä suhteitakin¹¹⁸. Sosiaaliviranomaisilla on siis perustuslaillinen velvollisuus tukea huostaan otetun lapsen ja hänen läheistensä välistä yhteydenpitoa.

3.1.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen yhteydenpitoa koskevat määräykset

Lapsen yhteydenpito-oikeuden kotimaista perusoikeussuojaa täydentävät Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset¹¹⁹. Näistä tutkimusaiheen kannalta merkittävimmät ovat Euroopan ihmisoikeussopimus sekä Yhdistyneiden

---

¹¹³ Karapuu 2011, s. 71.

¹¹⁴ Komiteanmietintö 1992, s. 51.

¹¹⁵ Mäenpää 2013, s. 80.

¹¹⁶ Karapuu 2011, s. 75.

¹¹⁷ Jyränki 2003, s. 480.

¹¹⁸ HE 309/1993 vp, s. 75.

¹¹⁹ Ojanen & Scheinin 2011, s. 171.

Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus. Molemmat sopimukset on saatettu valtiosisäisesti voimaan lailla, mikä merkitsee, että ne ovat yhdenvertaisessa asemassa kansallisen lainsäädännön kanssa. Tämä tarkoittaa, että sopimuksia voi ja niitä myös tulee välittömästi soveltaa hallintotoiminnassa kansallisen lainsäädännön tavoin¹²⁰.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa yksityis- ja perhe-elämää koskevat sopimusmääräykset sisältyvät sopimuksen 8 artiklaan. Artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artiklan ensisijaisena tarkoituksena on suojella yksilön vapauspiiriä julkiselta taholta tulevia puuttumisia vastaan. Huomionarvoista on, että vaikka 8 artikla suojaa etupäässä yksilön vapauspiiriä viranomaisen taholta tulevaa puuttumista vastaan, on oikeuskäytännössä nimenomaan tämän artiklan katsottu edellyttävän valtiolta myös positiivisia toimenpiteitä oikeuksien turvaamiseksi.¹²¹

Lapsen yhteydenpito-oikeuden kannalta tämä tarkoittaa, että julkisella vallalla on velvollisuus tukea lapsen ja vanhemman tai muiden läheisten välisiä tapaamisia. Käytännössä velvoite koskee kuntaa, joka on vastuussa lapsen sijaishuollon järjestämisestä.¹²² Tapaamisten tukeminen voi tarkoittaa esimerkiksi toimeentulotuen myöntämistä tapaamisista aiheutuvien kustannusten kattamiseksi.

Yksityiselämä on laaja käsite, eikä sille voida antaa tyhjentävää määritelmää. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannan mukaan yksityiselämän suoja onkin ymmärrettävä laajasti. Myös Suomen korkein oikeus on ottanut saman kannan.¹²³ Yksityiselämän piirin tarkka määrittelemine ei edes ole mahdollista¹²⁴. Käsite saa kuitenkin tarkemman sisällön Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 8 artiklaa koskevasta soveltamiskäytännöstä, jonka pohjalta yksityiselämän suoja muodostuu ainakin seuraavista ainesosista: 1) henkilökohtaisen identiteetin suoja (esim. yksityiselämän suojan kannalta on tarkasteltu muun muassa henkilön oikeutta päättää nimestään, ulkonaisesta käyttäytymisestään, kuten pukeutumisesta sekä

---

¹²⁰ Mäenpää 2013, 123.

¹²¹ Nieminen 1999, s. 121; Pellonpää ym. 2012, s. 653.

¹²² Koulu 2013, s. 143.

¹²³ Pellonpää ym. 2012, s. 656—657.

¹²⁴ Viljanen 1996, s. 802—803; Kilkelly 2003, s. 11.

sukupuolisesta identiteetistään); 2) moraalinen ja fyysinen koskemattomuus (esim. häpeärangaistuksen määräämistä on tarkasteltu yksityiselämän suojaan puuttumisena); 3) riittävän yksityisyyden turvaava tila (esim. lentomelun aiheuttamia häiriöitä samoin kuin salakuuntelua on tarkasteltu myös yksityiselämän suojan näkökulmasta); 4) henkilöä koskevien tietojen keruu ja niiden käyttäminen (esim. työpaikan epäämistä henkilöstä kerättyjen tietojen perusteella on arvioitu yksityiselämään puuttumisena); 5) sukupuolinen käyttäytyminen (esim. homoseksuaalisen käyttäytymisen rangaistavuutta on pidetty eräissä tapauksissa ihmisoikeussopimuksen vastaisena puuttumisena yksityiselämän suojaan); sekä 6) oikeus henkilökohtaisiin suhteisiin muiden ihmisten kanssa.¹²⁵

Lapsen yhteydenpito-oikeuden kannalta 8 artikla on erityisen tärkeä. Sen lisäksi, että se antaa suojan sekä yksityis- että perhe-elämälle, se suojaa myös kirjeenvaihdon. Vaikka artiklassa mainitaan nimenomaisesti vain kirjeenvaihto, pitää se sisällään myös muut nykyaikaisen kommunikoinnin muodot¹²⁶.

Artiklassa on erikseen mainittu sekä yksityiselämä että perhe-elämä. Näin ollen niitä on mahdollista tarkastella sekä erikseen että yhdessä. Lapsen yhteydenpito-oikeus voidaan nähdä hänen yksityiselämänsä suojaan kuuluvana oikeutena, jota voidaan tarkastella nimenomaan lapsen omana oikeutena pitää yhteyttä lähimmäisiinsä. Toisaalta yhteydenpito-oikeuden voidaan katsoa kuuluvan perhe-elämän suojaan, jolloin sitä voidaan tarkastella laajemminkin lapsen perheenjäsenten oikeutena toisiinsa. Vaikka yksityis- ja perhe-elämän suojaa on mahdollista tarkastella edellä mainitulla tavalla myös erillisinä oikeuksina, ne kietoutuvat toisiinsa niin tiiviisti, ettei niitä välttämättä edes pyritä erittelemään sopimuksen soveltamiskäytännössä¹²⁷.

Perhe ymmärretään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännössä laajemmaksi sukuyhteisöksi, kuin esimerkiksi yleisesti suomalaisessa käytännössä, jossa perheeksi määritellään lähinnä vain vanhempien ja heidän biologisten lastensa muodostama kokonaisuus. Ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan mukaan perheeseen kuuluvat esimerkiksi isovanhemmat, ainakin jos lapsi on asunut heidän kanssaan yhdessä. Samoin myös niin sanotut *de facto* -perheyhteydet nauttivat perhe-elämän suojasta. Tällaisiin perheisiin ovat ihmisoikeustuomioistuimen

---

¹²⁵ Viljanen 1996, s. 802.

¹²⁶ Pellonpää ym. 2012, s. 693.

¹²⁷ Viljanen 2011b, s. 393.

tulkinnan mukaan luettavissa esimerkiksi lapsi ja hänen sijaisperheensä.¹²⁸ Myös apulaisoikeusasiamies on tulkinnut asiaa samoin¹²⁹.

Vanhemman ja lapsen välinen henkilökohtainen suhde on yksi olennaisimmista 8 artiklan turvaamista perhe-elämän muodoista¹³⁰. Huostaanotto ja lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon on aina puuttumista perhe-elämän suojaan¹³¹. Perhe-elämän suojan näkökulmasta huostaanotto onkin vain väliaikainen toimenpide. Tavoitteena on aina perheen jälleenyhdistäminen.¹³² Vähintäänkin edellytetään, että viranomaiset tarkastelevat perheen tilannetta säännöllisesti selvittääkseen, onko perhesuhteissa tapahtunut parannusta¹³³.

Artiklan 8 sisältämä ajatus perheen jälleenyhdistämisestä ja huostaanoton väliaikaisuudesta korostaa lapsen yhteydenpito-oikeutta¹³⁴. Valtioilla on huostaanoton tarpeen suhteen oma melko väljä harkintamarginaalinsa. Huostaanoton aikaisten lisärajoitusten, kuten yhteydenpidon rajoitusten, kohdalla harkintamarginaali on kuitenkin tiukempaa. Tämä johtuu siitä, että huostaanoton aikaisiin yhteydenpidon rajoituksiin sisältyy aina riski vanhemman ja lapsen välisen suhteen tosiasiallisesta heikkenemisestä ja lopulta katkeamisesta. Jälleenyhdistämisen mahdollisuudet heikkenevät ja lopulta häviävät kokonaan, jolleivät vanhemmat ja lapset tapaa toisiaan riittävän usein.¹³⁵ Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä onkin katsottu, että vanhemman ja lapsen välinen yhteydenpito kuuluu artiklan suojaaman oikeuden ydinalueeseen ja että siihen puuttuminen edellyttää tarkkaa punnintaa¹³⁶. Jopa viranomaisten omaksuman kielteisen asenteen mahdolliseen perheen jälleenyhdistämiseen on katsottu loukkaavan vanhempien perhe-elämän suojaa¹³⁷.

Euroopan ihmisoikeussopimus turvaa ihmisoikeudet kaikille ihmisille melko yleisluonteisesti. Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus turvaa

---

¹²⁸ Aer 2013, s. 13; Pellonpää 2012, s. 670—671.

¹²⁹ AOA 25.6.2013 Dnro 4074/4/11.

¹³⁰ Koulumies 2013, s. 148.

¹³¹ Kilkelly 2003, s. 52—53.

¹³² Roagna 2012, s. 49.

¹³³ K.A. v. Suomi 14.1.2003; M.N. v. Suomi 11.9.2007.

¹³⁴ Kilkelly 2003, s. 52.

¹³⁵ K. A. v. Suomi 14.1.2003; R. v. Suomi 30.5.2006.

¹³⁶ Koulumies 2013, s. 148.

¹³⁷ R. v. Suomi 30.5.2006.

nimenomaisesti lapsen oikeudet. Oikeudet on tunnustettu juuri lapsen näkökulmasta sekä konkreettisemmassa ja yksityiskohtaisemmassa muodossa kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa.

Lapsen yhteydenpito-oikeutta koskevat määräykset sisältyvät lapsen oikeuksien yleissopimuksen 9 artiklaan, joka käsittelee lapsen eroa vanhemmistaan. Artiklan 1 kappaleen mukaan sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti kuin laillisilla valituskelpoisilla päätöksillä, jotka ovat lapsen edun mukaisia. Tällainen päätös saattaa olla tarpeellinen erityistapauksessa, kuten lapsen vanhempien pahoinpidellessä tai laiminlyödessä lasta, tai kun vanhemmat asuvat erillään ja on tehtävä päätös lapsen asuinpaikasta.

Sopimuksen 9 artikla turvaa nimenomaisesti lapsen yhteydenpidon vanhempiensa kanssa. Artiklan 3 kappaleen mukaan sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmistaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Huostaanoton lisäksi säännöstä sovelletaan siis kaikkiin tilanteisiin, kun lapsi asuu erossa toisesta tai molemmista vanhemmistaan.

Lisäksi sopimuksen 10 artiklassa on säännös perheen jälleenyhdistämisestä sekä eri maissa asuvien lapsen ja vanhemman välisestä yhteydenpidosta. Tämä säännös tulee kuitenkin sovellettavaksi esimerkiksi turvapaikanhakuun liittyvissä tilanteissa, ei niinkään lastensuojelun sijaishuollossa.

Myös lapsen oikeuksien yleissopimuksessa on säännös yksityis- ja perhe-elämästä. Artiklan 16 mukaan lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti. Säännös on hyvin samankaltainen kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaava artikla 8. Lapsiin kohdistuvissa tapauksissa niitä voidaankin soveltaa samalla tavalla. Lisäpainoa perhe-elämän suoja saa myös sopimuksen 7 artiklan 1 kohdasta, jonka mukaan lapsella on oikeus olla vanhempiensa hoidettavana, mikäli se vain on mahdollista. Lapsen oikeuksien yleissopimus painottaa lapsen oikeutta vanhempiinsa siis useassa eri kohdassa.

Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa on erikseen säännös myös sijaishuollon järjestämisestä. Sopimuksen 20 artiklan 1 kappaleen mukaan lapsella, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa, tai jonka edun mukaista ei ole antaa

hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen. 3 kappaleen mukaan lapsen kasvatuksessa ja sijaishuollon järjestämisessä on kiinnitettävä huomiota jatkuvuuteen ja lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan. Voidaankin katsoa, että myös tämä artikkla antaa tukea lapsen yhteydenpito-oikeudelle vanhempiinsa ja muihin läheisiinsä. Yhteydenpidolla turvataan jatkuvuus huostaan otetun lapsen läheissuhteissa sekä myös yhteys sukujuuriin ja muuhun taustaan.

Ihmisoikeussopimusten määräysten tarkoituksena ei ole korvata perustuslain säännöksiä, vaan täydentää niitä¹³⁸. Niillä on esimerkiksi yksilöitä koskevassa päätöksenteossa samankaltainen tulkintavaikutus kuin kansallisilla perusoikeussäännöksillä. Kansalliselle lainsäädännölle on pyrittävä antamaan mahdollisimman ihmisoikeusmyönteinen tulkinta.¹³⁹ Euroopan ihmisoikeussopimus ja Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus onkin tarkoitettu kansallista sääntelyä täydentäväksi viimekätiseksi suojaverkoksi, johon turvaudutaan silloin, kun kansallinen normisto jättää turvaamatta eurooppalaisen standardin mukaisen ihmisoikeuksien vähimmäistason.¹⁴⁰

3.2 Yhteydenpito-oikeus lastensuojelulain mukaan

Perustuslain ja ihmisoikeussopimuksien säädöksissä yhteydenpito on turvattu yleisellä tasolla. Lastensuojelulaki sen sijaan on erityislaki, jossa on asiasta tarkemmat ja yksityiskohtaisemmat säädökset.

Lastensuojelulain 58.1 §:n mukaan sijaishuollossa olevan lapsen kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä on noudatettava lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 1 §:n säännöksiä. Sen mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee myös turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lisäksi lapsen hoito

---

¹³⁸ Viljanen 1996, s. 798.

¹³⁹ Tuori & Kotkas 2008, s. 125.

¹⁴⁰ Viljanen 1996, s. 798.

sekä kasvatusta on järjestettävä ja lasta kohdeltava siten, että hänen yksityisyytensä kunnioitetaan. Lastensuojelua on toteutettava siten, että lapselle voidaan kaikissa olosuhteissa turvata lapsenhuoltolaissa tarkoitettu huolto¹⁴¹.

Lapsen oikeus ihmissuhteisiin ja yhteydenpitoon on eräs tärkeimmistä huostaan otetun lapsen oikeuksista¹⁴². Viranomaisen tulee miettiä huostaan otettavan lapsen yhteydenpitoa jo ennen kuin lapsi on sijaishuollossa. Lapsen yhteydenpito-oikeuteen tulee kiinnittää huomiota jo sijaishuoltoajan valinnassa. Lastensuojelulain 50 §:n mukaan lapsen pitää sijaishuollossa ollessaan pystyä ylläpitämään sisarusuhteitaan ja muita läheisiä ihmissuhteitaan. Sijaishuoltoajan valitessa on kiinnitettävä erityistä huomiota myös siihen, ottaen huomioon huostaanottoon johtaneet syyt ja perusteet, ettei lapsen sisarusia erotettaisi toisistaan. Lähtökohtaisesti sijaishuoltoajan valitessa tulisi siis sisarukset sijoittaa samaan laitokseen tai perheeseen.¹⁴³ Jos lapselle sopivia sijaishuoltoajankorjauksia on useita, sijaishuoltoajankorjauksiksi tulee valita se, jonka avulla parhaiten voidaan toteuttaa esimerkiksi lapsen ja hänen vanhempansa välistä yhteydenpitoa¹⁴⁴. Jos lapsen tarpeita vastaava sijaishuoltoajankorjaus sijaitsee etäällä niistä lapsen läheisistä henkilöistä, joihin yhteydenpito on lapsen edun mukaista, sosiaalihuollon toimielimellä on erityinen velvollisuus tukea lapsen ja hänelle läheisten ja turvallisten ihmissuhteiden ylläpitoa¹⁴⁵. Aina ei myöskään perheen kaikkia huostaan otettuja lapsia voida sijoittaa samaan sijaishuoltoajankorjaukseen. Tällöinkin on huolehdittava siitä, että lapsella on tosiasiallinen mahdollisuus pitää yhteyttä ja tavata hänelle läheisiä ihmisiä, kuten sisarusia, vanhempia, sukulaisia tai muita hänelle tärkeitä ihmisiä.¹⁴⁶

Sijaishuollon aikaisista ihmissuhteista ja yhteydenpidosta on tarkemmin säädetty lastensuojelulain 54 §:ssä. Sen 54.1 §:n mukaan sijaishuollossa olevalle lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaishuoltoajan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja

---

¹⁴¹ HE 225/2004 vp, s. 8.

¹⁴² Rätty 2015, s. 484.

¹⁴³ HE 252/2006 vp, s. 177.

¹⁴⁴ Rätty 2015, s. 467.

¹⁴⁵ Saastamoinen 2010, s. 137.

¹⁴⁶ HE 252/2006 vp, s. 177.

vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.

Lapsen ja hänen läheistensä välisen yhteydenpidon merkittävyys korostuu myös siinä, että tahdonvastaisen huostaanoton tapauksissa hallinto-oikeudelle toimitettavan lastensuojelulain 44 §:n mukaisen huostaanottohakemuksen on sisällettävä yhteydenpitoa koskeva erillinen suunnitelma, vaikka hakemukseen on liitettävä myös asiakassuunnitelma, johon on erikseen kirjattava yhteydenpidon toteuttamistapa.

Myös laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) on erillinen tapaamisoikeutta koskeva säännös. Lain 2.1 §:n mukaan tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Huomionarvoista on, että tässäkin kyse on nimenomaan lapsen, ei vanhemman, oikeudesta. Lisäksi on tärkeää huomata ero lastensuojelulain mukaisen yhteydenpidon ja lapsenhuoltolain tapaamisoikeuden välillä. Lapsenhuoltolaki turvaa lapsen ja hänen vanhempansa välisen tapaamisoikeuden ja yhteydenpidon. Lastensuojelulain mukainen yhteydenpito-oikeus sen sijaan on laajempi. Siinä ei ole rajattu yhteydenpitoa vain lapsen ja vanhempien väliseksi. Lastensuojelulain lähtökohtana on, että kaikki lapsen tärkeät ja läheiset ihmissuhteet tulee turvata. Lastensuojelulaissa ei ole tarkemmin määritelty läheisiä henkilöitä tai rajattu koskemaan jotain tiettyä henkilöpiiriä. Lapselle läheisenä henkilönä voidaan pitää ketä tahansa sellaista henkilöä, joka on lapselle tuttu ja lapsen kannalta läheinen henkilö. Tämä on myös merkittävä ero ihmisoikeussopimukseen, jotka turvaavat yhteydenpito-oikeuden vain perheeseen ja vanhempiin.

Sijaishuollossa olevan lapsen kannalta voi myös olla tärkeää, että hänelle muodostuu sijaishuollon aikana uusia ihmissuhteita. Vaikka lastensuojelulaissa yhteydenpidon osalta nimenomaisesti mainitaan *tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet*, voivat kyseeseen tulla myös uudet ihmissuhteet, joiden voidaan katsoa olevan lapsen edun mukaisia. Yhteydenpitoa ei voida rajoittaa sillä perusteella, että kyseessä ei ole jatkuva ja vakiintunut yhteydenpito. Vastaavasti myös uusia ihmissuhteita tulee saada ylläpitää, mikäli ne ovat lapsen edun mukaisia. Samoin lapselle voi olla tärkeää, että lapsen katkoksissa olleita ihmissuhteita pyritään sijaishuollon aikana

elvyttämään ja edistämään.¹⁴⁷ Esimerkiksi katkenneita suhteita isovanhempiin tai muuhun sukuun voi olla tarpeellista elvyttää ja alkaa pitää yllä.

Lastensuojelulain 54.2 §:n mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltoapaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiansa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. Lapsen sijaishuolto on järjestettävä niin, että sijoituspaikan etäisyys ei ole este yhteydenpidolle lapselle läheisiin henkilöihin. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja sijaishuoltoapaikan on tuettava ja edistettävä yhteydenpitoa ja tukea vanhempien tosiasiallisia mahdollisuuksia yhteydenpidon toteuttamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi matkakustannusten taloudellista tukemista, majoituspalvelujen järjestämistä tai muun käytännön avun tarjoamista. Yhteydenpito ei saa vaarantua puuttuvan tuen takia.¹⁴⁸

Huostaanotto nähdään aina vain väliaikaiseksi. Lastensuojelutoimenpiteiden viimekätisenä tavoitteena on lapsen palauttaminen takaisin perheeseensä – perheen jälleenyhdistäminen. Sosiaalihuollon viranomaisilla on velvollisuus tukea vanhempia ja lasta tässä päämäärässä ja pyrkiä johdonmukaisesti itse myös omilla toimillaan edistämään sen toteutumista.¹⁴⁹ Tilanne, jossa lapsen ja hänen vanhempiansa välistä yhteydenpitoa ei viranomaisten taholta kannusteta ja suunnitella, on lainvastainen. Silloinkin, kun tapaamisia ei ole suunniteltu pitkään aikaan vanhemman nimenomaisen pyynnön perusteella, on viranomaisilla velvollisuus toistuvasti palata asiaan ja pyrkiä tukemaan vanhempaa lasta tukevaan myönteiseen ja aktiiviseen vanhemmuuteen.¹⁵⁰

Lapsen edun mukaista useimmiten on, että huostaanoton ja sijaishuollon aikana lapsen mahdollisuus tavata ja pitää yhteyttä vanhempiinsa ja muihin hänelle läheisiin ihmisiin toteutetaan riittävän laajasti. Yhteydenpidon määrästä ei voi kuitenkaan esittää minkäänlaista tulkintasuosituksia. Lastensuojelulaki ei – kuten ei myöskään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki – sisällä säännöksiä tapaamiskertojen tai yhteydenpitotapojen riittävästä määrästä. Yhteydenpitoa toteutettaessa ja sitä edistettäessä on arvioitava kulloinkin yksilökohtaisella tavalla,

---

¹⁴⁷ AOA 18.9.2012 Dnro 1558/4/12.

¹⁴⁸ Saastamoinen 2010, s. 138.

¹⁴⁹ Rätty 2015, s. 281.

¹⁵⁰ AOAS 12.7.2013 Dnro 4511/4/11.

mikä juuri siinä asiassa ja lapsen sen hetkisessä elämäntilanteessa on riittävää kyseessä olevalle lapselle.¹⁵¹

Yhteydenpidon merkitys on ilmiselvää, kun lapsen kotiutuminen on realistinen vaihtoehto. Yhteydenpito on tärkeää kuitenkin myös silloin, kun kotiutuminen ei ole realistista. Toimivan yhteydenpidon myötä lapsi voi kysellä ja keskustella omista sekä perheensä asioista, mikä on tärkeää hänen kehityksensä ja psyykkisen kasvunsa kannalta. Parhaimmillaan lapsen ja hänen vanhempansa välille muodostuu sijaishuollon aikana aiempaa parempi psykologinen side.¹⁵²

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeus tavata vanhempiaan ja muita läheisiään määräytyy huostaanoton aikana ainoastaan lastensuojelulain perusteella. Mahdollinen aikaisempi siviilioikeudellinen päätös tai sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta menettää huostassapidon ajaksi täytäntöönpanokelpoisuutensa. Tapaamisoikeudesta ei myöskään voida päättää kärjäoikeudessa huostassapidon aikaa koskevana. Huostassapidon aikana lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidosta päätetään lastensuojelulain nojalla.¹⁵³

Lastensuojelulain 30.1. §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on laadittava asiakassuunnitelma. Lastensuojelulain tavoitteena on, että lapsen sijaishuollon aikaisesta yhteydenpidosta voidaan sopia asianosaisten kanssa yhteistyössä asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Yhteydenpidosta sopiminen on ensisijainen keino päättää siitä, miten yhteydenpito toteutetaan. Tavoitteena on saada aikaan lopputulos, joka tyydyttää kaikkia osapuolia ja on lapsen edun mukainen.

Lastensuojelulain 30.2 §:n mukaan asiakassuunnitelma on laadittava ja tarkistettava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa lapsen muun laillisen edustajan, vanhemman, muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan taikka lapselle läheisen henkilön sekä lapsen huoltoon keskeisesti osallistuvan tahon kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika,

---

¹⁵¹ Rätty 2015, s. 487.

¹⁵² Sinkkonen 2001, s. 164.

¹⁵³ Gottberg 2013, s. 279; Aaltonen 2009, s. 74.

jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen sekä muiden tukitoimien järjestämisestä. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa.

Sijaishuollossa olevan lapsen asiakassuunnitelmaa voidaan joutua tarkistamaan useammin esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden takia. Asiakassuunnitelman tiheämpi tarkistaminen liittyy sijaishuollossa olevan lapsen tarpeenmukaisen hoidon sekä kasvatuksen arvioimiseen ja järjestämiseen.

Sijaishuollossa olevan lapsen asiakassuunnitelmaan tulee erikseen kirjata myös keinot ja tapa, joilla hän voi henkilökohtaisesti tavata asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää kahden kesken. Lapselle tulee järjestää aika keskusteluun aina, kun hän sitä haluaa.¹⁵⁴

Asiakassuunnitelmalla on keskeinen rooli lapsen edun toteuttamisen ja lapsen sekä hänen perheensä tarvitsemien tukitoimien ja palvelujen suunnittelemisen sekä toteuttamisen kannalta. Asiakassuunnitelman tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti arvioida lapsen ja hänen perheensä tilanne sekä turvata riittävän pitkäjänteinen tuki. Suunnitelmassa tulee selvittää lapsen etu ja arvioida eri toimenpiteiden todennäköiset vaikutukset lapsen kehitykseen ja kasvuun.¹⁵⁵ Asiakassuunnitelman tulee aina vastata lastensuojelulain mukaisia vaatimuksia. Esimerkiksi verkostopalaveri ei lähtökohtaisesti korvaa asiakassuunnitelman neuvottelua.¹⁵⁶

Lastensuojelulain 30.3 §:n mukaan huostaan otettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa ja miten samalla otetaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

---

¹⁵⁴ HE 130/2013 vp, s. 3.

¹⁵⁵ HE 137/2010 vp, s. 4.

¹⁵⁶ AOAS 12.7.2013 Dnro 4511/4/11.

Asiakassuunnitelman tulee olla yksilöity, selkeä ja ymmärrettävä. Lapselle tai vanhemmille asetettujen tavoitteiden tulee olla riittävän konkreettisia ja mahdollisia saavuttaa.¹⁵⁷ Asiakassuunnitelmaan kirjataan asiat yhteisesti siten, että kaikki osapuolet voivat niihin sitoutua. Mikäli jostain on erimielisyyttä, tulee se kirjata selkeästi esille.¹⁵⁸

Asiakassuunnitelma ei ole sitova asiakirja eikä siitä tehdä hallintopäätöstä. Suunnitelman perusteella asiakas ei voi suoraan vaatia itselleen asiakassuunnitelmassa mainittuja palveluja ja tukitoimia.¹⁵⁹ Vaikka asiakassuunnitelmassa ei ole velvoittavaa luonnetta, saavat vanhemmat ja lapsi sen myötä ohjausta siitä, miten tulee toimia. Asiakkaalla on myös oikeus luottaa siihen, että viranomaisen omassa toiminnassaan noudattaa asiakassuunnitelmassa sovittuja tavoitteita.¹⁶⁰

Asiakassuunnitelma on laadittava, vaikka lapsi tai hänen vanhempansa tai muut säännökset tarkoittamat tahot olisivat asian suhteen passiivisia tai jopa vastustaisivat sitä. Asianosaisten haluttomuus ja yhteistyön puute eivät voi olla esteenä asiakassuunnitelman laatimiselle. Suunnitelma on laadittava ja annettava tiedoksi asianosaisille.¹⁶¹ Asiakassuunnitelma tulee viranomaisen aloitteesta toimittaa asianosaisina pidettäville henkilöille ilman aiheetonta viivästyä. Erityisen tärkeää asiakassuunnitelman toimittaminen on silloin, kun asianosainen ei ole voinut tai halunnut osallistua sen laatimiseen.¹⁶²

Myös huostaan otetun lapsen vanhemmille on lastensuojelulain 30.3. §:n mukaan laadittava vanhemmuuden tukemiseksi oma asiakassuunnitelmansa, ellei sitä voida pitää tarpeettomana. Suunnitelma laaditaan yhteistyössä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Sen yhtenä tarkoituksena on tukea ja edistää edellytyksiä perheen jälleenyhdistämiseen.

---

¹⁵⁷ Rätty 2015, s. 277.

¹⁵⁸ AOK 18.5.2012 Dnro OKV/1058/1/2010.

¹⁵⁹ Rätty 2015, s. 273.

¹⁶⁰ Rätty 2015, s. 281.

¹⁶¹ EOA 10.8.2012 Dnro 975/4/11; AOA 11.10.2012 Dnro 4371/4/11.

¹⁶² Rätty 2015, s. 273—274.

4 Lapsen yhteydenpito-oikeuden rajoittamisedellytykset

4.1 Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys yhteydenpito-oikeuden rajoittamisessa

4.1.1 Yhteydenpito-oikeuden rajoittaminen perusoikeuksien näkökulmasta

Kuten edellä on tullut esille, sijaishuollossa olevan lapsen oikeus yhteydenpitoon on vahvasti turvattu sekä tavallisen lainsäädännön tasolla että perusoikeutena perustuslaissa. Vaikka yhteydenpito-oikeuden asema on erittäin vahva, se ei silti ole lapselle kuuluva ehdoton oikeus. Lastensuojelulaissa säädetty mahdollisuus lapsen yhteydenpito-oikeuden rajoittamiseen osoittaa, etteivät perusoikeussäännökset ole sillä tavalla ehdottomia, etteikö niitä missään laajuudessa tai millään edellytyksillä voitaisi rajoittaa¹⁶³.

Lastensuojelulain säännökset yhteydenpidon rajoittamisesta mahdollistavat puuttumisen perustuslain 10.1 §:ssä turvattuun yksityiselämään ja siihen sisältyvään perhe-elämän suojaan samoin kuin perustuslain 10.2 §:ssä suojattuun luottamuksellisen viestin salaisuuteen¹⁶⁴. Luottamuksellisen viestin salaisuuteen puuttuvan sääntelyn tulee täyttää perustuslain 10.3 §:ssä säädetyt edellytykset, jolloin viestin suojaan voidaan puuttua muun muassa vapaudenmenetyksen aikana. Vaikka sijaishuolto ei sinänsä merkitse lapsen vapaudenmenetystä, voidaan viestin salaisuutta kyseessä olevan perusoikeussäännöksen esitöiden mukaan rajoittaa sinä aikana, kun lapsi on huostaan otettuna lastensuojelulainsäädännön perusteella.¹⁶⁵

Perustuslain 10.3 § oikeuttaa erityisestä syystä esimerkiksi jättämään luovuttamatta lapselle osoitetun viestin, jos perustellusti voidaan arvioida viestin tai lähetyksen sisällön vakavasti vaarantavan lapsen tai toisen henkilön henkeä, terveyttä, turvallisuutta tai kehitystä. Lapselle osoitettu viesti voi sisältää esimerkiksi hänen mielenterveyttään vakavasti vaarantavia seikkoja tai lapsen sukupuoli-identiteettiä loukkaavia lähetyksiä, jolloin ei ole perusteltua, että lapsi saa lähetyksen haltuunsa. Säännös koskee kirjeiden ohella myös valokuvia tai muita viestejä. Lähetys voi

---

¹⁶³ Viljanen 2011a, s. 139.

¹⁶⁴ HE 225/2004 vp, s. 123.

¹⁶⁵ HE 309/1993 vp, s. 54.

sisältää myös sellaisia esineitä, joiden voidaan perustellusti arvioida aiheuttavan lapselle henkistä kärsimystä.¹⁶⁶

Luottamuksellisen viestin salaisuutta voidaan perustuslain mukaan rajoittaa vain siinä määrin kuin se on kussakin yksittäistapauksessa perusteltua¹⁶⁷. Perusoikeuden rajoittaminen tarkoittaa perusoikeussäännöksen soveltamisalan piirissä olevan oikeuden kaventamista tai perusoikeussäännöksen suojaamaan yksilön oikeusasemaan puuttumista julkisen vallan toimenpitein. Yksilö ei siten voi käyttää perusoikeuttaan täysimääräisesti siltä osin kuin sitä on perustuslain edellyttämässä menettelyssä ja sallimalla tavalla rajoitettu.¹⁶⁸ Yhteydenpito-oikeuden perusoikeussuojasta johtuen rajoittamiselle on kuitenkin oltava korkeat vaatimukset.

Moneen perusoikeussäännökseen sisältyy niin sanottu lakivaraus eli lauseke, jonka nojalla säännöksessä turvatus perusoikeuden rajoittaminen tai käytön sääntely on nimenomaisesti mahdollista vain lailla tai lain nojalla¹⁶⁹. Varaus antaa lainsäätäjälle tietynlaista harkintavaltaa perusoikeuden käyttämistä järjestettäessä¹⁷⁰. Esimerkiksi perusoikeuden rajoittamisen hyväksyttävä tarkoitus ei kuitenkaan voi kompensoida lailla säätämisen vaatimusta¹⁷¹.

Perustuslain 10 §:ään ei sisälly yksityiselämän suojaa koskevaa erityistä rajoituslauseketta. Siten yksityiselämän suojaan puuttumisen sallittavuutta on arvioitava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten valossa.¹⁷² Ensinnäkin perusoikeuden rajoitusten tulee perustua lakiin. Tähän liittyy kielto delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia alemmalle säädöstasolle. Toiseksi perusoikeuden rajoitukset on määriteltävä lailla tarkkarajaisesti, riittävän täsmällisesti ja niin, että rajoitusten olennainen sisältö käy laista ilmi. Viranomaisen päätösvallan käytön ja hallintotoimien on siten pysyttävä rajoituksia sisältävän lain rajoissa, eikä toimivaltasäännöstä voida tulkita laajentavasti. Kolmanneksi rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä ja rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Viranomaisen on siten toimivaltaa käyttäessään

---

¹⁶⁶ Rätty 2015, s. 508—509.

¹⁶⁷ HE 309/1993 vp, s. 54; PeVL 5/2006 vp, s. 3

¹⁶⁸ Viljanen 2001, s. 14.

¹⁶⁹ Ojanen 2003, s. 62.

¹⁷⁰ Hallberg 2011, s. 56.

¹⁷¹ Viljanen 2001, s. 62.

¹⁷² Viljanen 2011b, s. 395.

otettava huomioon myös rajoituksen hyväksyttävät tavoitteet, jotka käyvät ilmi laista ja sen valmistelusta. Neljänneksi perusoikeuksien ydinalueen tulee olla koskematon. Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta. Viranomaisen ei voi käyttää toimivaltaansa niin, että sillä puututtaisiin perusoikeuden ydinalueelle kuuluviin oikeuksiin. Viidenneksi rajoitusten on myös oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia ja niiden tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Viranomaisen on käytettävä toimivaltaansa suhteellisuusperiaatteen mukaisesti ja niin, että perusoikeuteen puuttuminen on mahdollista vain, jos tavoitetta ei voida saavuttaa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Kuudenneksi perusoikeuksia rajoitettaessa on noudatettava menettelyvaatimuksia ja huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä. Viranomaisen on toimivaltaa käyttäessään huolehdittava siitä, että asianosaisen menettelylliset oikeudet ja oikeusturva voivat toteutua mahdollisimman tehokkaasti. Lisäksi perusoikeusrajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Laissa määritellyjä rajoituksia on mahdollista soveltaa vain ihmisoikeuksien rajoitusperusteiden mukaisesti.¹⁷³

Perusoikeusrajoitusten tulee myös samanaikaisesti täyttää kaikki yleisten rajoitusedellytysten luettelon asettamat vaatimukset¹⁷⁴. Yhdenkin osatestin läpäisemättömyys merkitsee sitä, että perusoikeuden rajoitus on ristiriidassa asianomaisen perusoikeussäännöksen kanssa¹⁷⁵.

Perusoikeusuudistuksen yhtenä tavoitteena oli harmonisoida ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien tulkintaa. Yksityiselämän suojan rajoitusperusteiden hyväksyttävyyksivaatimusta arvioitaessa onkin otettava huomioon, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 2 kappale sisältää tyhjentävän luettelon sopimuksen turvaamaan yksityiselämän suojaan puuttumiselle. Luettelo käsittää seuraavat rajoitusperusteet: kansallinen ja yleinen turvallisuus, maan taloudellinen hyvinvointi, epäjärjestyksen ja rikollisuuden estäminen, terveyden ja moraalin suojaaminen sekä muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaaminen. Edellä mainituilla kriteereillä on siten merkitystä myös arvioitaessa, onko jokin rajoitusperuste hyväksyttävä perustuslain yksityiselämän suoja säännöksen kannalta.

---

¹⁷³ Mäenpää 2013, s. 84—85; Viljanen 2011a, s. 146; Ojanen 2003, s. 52—57.

¹⁷⁴ Viljanen 2011a, s. 146.

¹⁷⁵ Viljanen 2001, s. 61.

Rajoitusperuste, joka ei esiinny luettelossa, ei kelpaa myöskään perustuslain turvaamaan yksityiselämän suojaan puuttumisen perusteeksi.¹⁷⁶

Lastensuojelulaissa olevat yhteydenpidon rajoittamisperusteet ovat perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät. Yhteydenpidon rajoittamisessa on kysymys osin lastensuojelullisista tarkoituksista ja pyrkimyksestä suojella sijaishuollossa olevan lapsen henkeä, terveyttä, turvallisuutta ja kehitystä sekä osin tarpeesta suojella muiden henkilöiden henkilökohtaista turvallisuutta. Lapsen oman tahdon kunnioittamiseen liittyvä rajoitusperuste kiinnittyy perustuslain 6.3 §:n säännökseen tasa-arvoisesta kohtelusta ja oikeudesta saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.¹⁷⁷

Perusoikeuden hyväksyttävänä rajoitusperusteena voidaan pitää tarvetta jonkun toisen perusoikeuden toteutumisesta. Lastensuojelulain rajoittamistoimivaltuuksien keskeisenä tavoitteena onkin lapsen jotakin perusoikeutta rajoittamalla turvata lapsen vahvempi perusoikeus eli perustuslain 19.1 §:n sääntelemä oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään välttämättömään huolenpitoon.¹⁷⁸ Sijaishuollon yhteydenpito-oikeuden rajoitukset täyttävät myös perustuslain 19.3 §:n asettamaa tehtävää, jonka mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu¹⁷⁹.

Perustuslain 10.1 § säännökset yksityiselämän sekä kunnian ja kotirauhan suojasta sisältävät myös oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä ruumiillisen koskemattomuuden että henkisen koskemattomuuden ulottuvuudet. Siten asianosaisen pykälän tarjoama suoja koskee myös puuttumista yksilön henkiseen koskemattomuuteen.¹⁸⁰

Yhteydenpidon rajoittamisessa erityisen haasteellista on se, että usein on kyse vanhempien ja lasten oikeuksien välisestä ristiriidasta. Tällöin molempien tahojen perusoikeuksia joudutaan punnitsemaan toisiaan vasten niin, että painavammaksi arvioitu perusoikeus saa etusijan kevyemmäksi katsottuun perusoikeuteen

---

¹⁷⁶ Viljanen 2011b, s. 395—396.

¹⁷⁷ PeVL 5/2006 vp, s. 3.

¹⁷⁸ HE 225/2004 vp, s. 85.

¹⁷⁹ HE 225/2004 vp, s. 119.

¹⁸⁰ HE 309/1993 vp, s. 46—48

nähd¹⁸¹. Perusoikeuksien kollisiotilanteessa tulee pyrkiä ratkaisuun, joka mahdollisimman hyvin turvaa kaikkien kilpailevien perusoikeuksien samanaikaisen toteutumisen. Tavoitteena on siten saavuttaa mahdollisimman hyvä tasapainotilanne yhteen sovitettavien perusoikeusintressien kesken.¹⁸²

Käytännössä joudutaan pohtimaan esimerkiksi sitä, kumpi on vahvempi perusoikeus: lapsen läheisen oikeus yhteydenpitoon ja yksityiselämän suojaan vai lapsen oikeus välttämättömään huolenpitoon ja turvallisuuteen? Tässä suhteessa tulee löytää oikeudenmukainen tasapaino huostassapitoon perustuvien lapsen etujen ja jälleenyhdistämiseen perustuvien vanhempien etujen välille. Tässä punninnassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut erityistä merkitystä lapsen edulle, joka sen näkemyksen mukaan saattaa syrjäyttää vanhemman edun.¹⁸³ Lapset ovat erityisen suojelun kohteena, jolloin lapsen oikeudet ovat jossain tapauksissa painavampia, kuin aikuisten oikeudet. Vanhemmille turvattua oikeutta perheen suojaan voidaan joutua rajoittamaan samalla, kun lasta pyritään suojaamaan.¹⁸⁴

Julkisen vallan velvollisuudesta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen on erikseen säädetty perustuslain 22 §:ssä. Turvaamisvelvollisuuteen luetaan huolehtiminen perusoikeuksien toteutumisen tosiasiallisista edellytyksistä ja velvollisuus suojata perusoikeuksia myös muiden tahojen kuin julkisen vallan puuttumisilta ja loukkauksilta.¹⁸⁵ Julkisella vallalla on velvoite suojata yksilöä myös toisten yksityisten taholta tulevaa uhkaa vastaan¹⁸⁶. Vanhemmat tai muut lapsen läheiset eivät voi vaatia omalle perusoikeudelleen niin ehdotonta suojaa, että se johtaa lapsen perusoikeuksien loukkaamiseen¹⁸⁷. Viranomaisen on kuitenkin rajoitustoimenpiteitä toteuttaessaan ja niitä toimeenpannessaan pyrittävä turvaamaan lapselle ja hänen perheelleen kuuluvien perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen valitsemalla rajoitustoimenpiteistä se toimenpide, joka

---

¹⁸¹ Ojanen 2003, s. 66—67.

¹⁸² Viljanen 2011a, s. 139.

¹⁸³ J.R. v. Suomi 25.1.2001.

¹⁸⁴ Nieminen 2004, s. 597

¹⁸⁵ Tuori 2007, s. 260.

¹⁸⁶ Komitemietintö 1992, s. 52.

¹⁸⁷ Viljanen 2011a, s. 139.

kulloinkin vähiten loukkaa kysymyksessä olevaa lapselle tai hänen perheelleen kuuluvaa perusoikeutta.¹⁸⁸

Perustuslaki siis asettaa julkiselle vallalle velvollisuuden rajoittaa sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpito-oikeutta, mikäli sen toteuttaminen jollain tavalla heikentää lapsen turvallisuutta, hyvinvointia ja oikeutta välttämättömään huolenpitoon.

4.1.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen asettamat edellytykset yhteydenpidon rajoittamiselle

Lapsen oikeus yhteydenpitoon vanhempiensa ja muiden läheistensä kanssa on eräs keskeisimmistä lapselle kuuluvista ihmisoikeuksista. Sekä Euroopan ihmisoikeussopimus että Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus varaavat kuitenkin myös mahdollisuuden puuttua yhteydenpito-oikeuteen. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa rajoituksille asetetaan useita vaatimuksia. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa rajoitusten perusteena mainitaan ainoastaan lapsen etu.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa säädetään yksityis- ja perhe-elämän suojasta sekä kotiin ja kirjeenvaihtoon kohdistuvasta kunnioituksesta. Artiklan tulkitaan sisältävän myös henkilön oikeuden pitää yhteyttä läheisiinsä¹⁸⁹. Kirjeenvaihto kattaa myös muun kommunikoinnin, kuten puhelinkeskustelun, joten myös puhelinsalaisuus nauttii sopimusmääräyksen antamasta suojasta¹⁹⁰.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa on useita artikloja, jotka sisältävät rajoituslausekkeen, jonka nojalla artiklassa suojattua oikeutta voidaan rajoittaa¹⁹¹. 8 artiklan 2 kappaleen rajoituslausekkeen mukaan viranomaiset eivät saa puuttua yksityis- ja perhe-elämän suojaan, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on

---

¹⁸⁸ Rätty 2015, s. 517.

¹⁸⁹ HE 225/2004 vp, s. 78.

¹⁹⁰ Pellonpää ym. 2012, s. 692—693.

¹⁹¹ Ojanen 2003, s. 52.

demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien tai vapauksien turvaamiseksi. Edellisestä voidaan tiivistää kolme ihmisoikeussopimuksen rajoitusedellytystä: lainmukaisuus, hyväksyttävä peruste, sekä se, että rajoituksen tulee olla välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa. Kaikkien kolmen edellytyksen tulee täytyä, jotta rajoitus on ihmisoikeussopimuksen vaatimusten mukainen.¹⁹²

Rajoituksen lainmukaisuus tarkoittaa, että rajoitusten tulee olla lain sallimia tai laissa säädettyjä. Jotta ihmisoikeuksien rajoitus täyttää lainmukaisuusvaatimuksen, tulee sillä olla perusta valtiosisäisessä oikeudessa tai ”laissa”. Tässä yhteydessä laki on ymmärrettävä enemmänkin aineellisessa kuin muodollisessa mielessä. Suomen osalta eduskuntalain ohella myös asetus voi olla ”laki”. Tämä on merkittävä ero perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien rajoittamisen välillä.¹⁹³ Rajoituksen on myös täytettävä kaksi vaatimusta. Säännöksen tulee ensinnäkin olla riittävästi saatavilla eli se on julkaistava. Toiseksi normin täytyy olla muotoiltu niin täsmällisesti, että yksilö voi sen perusteella kohtuudella arvioida menettelynsä seuraamukset.¹⁹⁴

Ihmisoikeustuomioistuin kiinnittää huomiotaan myös lain laatuun ja edellyttää, että valtiosisäinen oikeus antaa riittävää suojaa viranomaisien taholta tulevaa mielivaltaista puuttumista vastaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi riittäviä oikeussuojakeinoja. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan suojaamaan yksityis- ja perhe-elämän suojaan sekä kirjeenvaihtoon puuttumisen mahdollistaville säännöksille on asetettu erityisen korkeat täsmällisyysvaatimukset.¹⁹⁵

Ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 2 kappaleessa oikeuden hyväksyttävänä rajoitusperusteina pidetään muun muassa terveyden tai moraalien suojaamista, tai muiden henkilöiden oikeuksien tai vapauksien turvaamista. Huostaan otetun lapsen yhteydenpidon rajoittamisen kannalta juuri nämä ovat pääsääntöisesti oleellimmat perusteet yksityis- ja perhe-elämän suojaan sekä kirjeenvaihtoon puuttumiselle.

---

¹⁹² Viljanen 2004, s. 522—523.

¹⁹³ Pellonpää ym. 2012, s. 301; Viljanen 1991, s. 539.

¹⁹⁴ Pellonpää ym. 2012, s. 301.

¹⁹⁵ Pellonpää ym. 2012, s. 301—303.

Vaikka rajoitusperusteiden koko luettelo on tyhjentävä, on hyväksyttävien rajoitusperusteiden osoittaminen valtioille yleensä suhteellisen helppoa¹⁹⁶.

Lisäksi ihmisoikeuksien rajoitusten on vielä oltava välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa. Tämä vaatimus viittaa painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen ja edellyttää, että puuttuminen on oikeassa suhteessa sillä tavoiteltaviin hyväksyttäviin päämääriin. Tähän liittyy oppi valtion harkintamarginaalista.¹⁹⁷ Harkintavallan ja käyttämistavan on tultava laista ilmi riittävän selvästi toimenpiteen tarkoitus huomioon ottaen¹⁹⁸.

Huostaanottojen tarpeen arvioinnin osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut kansallisille viranomaisille kuuluvaa harkintavallan laajuutta. Harkintamarginaali on kuitenkin kapeampi, kun päätetään huoltajan ja lapsen välisen yhteydenpidon rajoittamisesta, koska rajoitukset voivat johtaa perhesiteiden täydelliseen katkeamiseen.¹⁹⁹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin onkin kiinnittänyt yhteydenpidon rajoitusten osalta huomion juuri siihen, ovatko rajoitukset olleet oikeassa suhteessa niillä tavoiteltuun päämäärään nähden²⁰⁰.

Kaiken kaikkiaan ihmisoikeussopimuksen rajoitusedellytykset muistuttavat sisällöltään perusoikeusrajoituksille asetettuja vaatimuksia.

Lapsen etua ei mainita nimenomaisesti muissa ihmisoikeussopimuksissa kuin Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksessa²⁰¹. Vaikka Euroopan ihmisoikeussopimus ei mainitsekaan lapsen etua tai lapsen oikeuksia, on niitä pidetty 8 artiklan soveltamiskäytännössä yhtenä merkittävimmistä harkintakriteereistä käsiteltäessä perhe-elämän suojan sallittua rajoittamista muiden henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi.²⁰² Tämä tulkinta osoittaa, että vaikka velvoite perheen jälleenyhdistämiseen ja keskinäisen suhteen ylläpitämiseen on vahva, ei tätä velvoitetta tarvitse ylläpitää lapsen kustannuksella. Esimerkiksi pitkään jatkunut huostaanotto ja tosiasiallisen perheen säilymiseen liittyvät lapsen edut saattavat olla

---

¹⁹⁶ Pellonpää ym. 2012, s. 305.

¹⁹⁷ Pellonpää ym. 2012, s. 306.

¹⁹⁸ Huhtanen 2001, s. 221.

¹⁹⁹ Huhtanen 2001, s. 222.

²⁰⁰ J.R. v. Suomi 25.1.2001.

²⁰¹ Nieminen 2004, s. 599.

²⁰² Koulu 2013, s. 148; Nieminen 2013b, s. 345.

tärkeämpiä kuin jälleenyhdistämiseen perustuvat vanhempien edut²⁰³. Perhe-elämän suoja ei myöskään anna vanhemmalle oikeutta vahingoittaa lasta tai vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä²⁰⁴.

Huomionarvoista myös on, että juuri Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa on usein tulkittu siten, että valtiolla on velvollisuus positiivisin toimenpitein turvata yksityiselämää muiden tahoilta tulevia loukkauksia vastaan. Julkisen vallan on siten turvattava jokaisen oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän suojasta.²⁰⁵ Viranomaisilla on velvollisuus valvoa, että lapsen yhteydenpito tapahtuu asianmukaisella tavalla. Tarvittaessa viranomaisten tulee toimenpiteillään puuttua lapsen yksityiselämän suojaa loukkaaviin seikkoihin.

Jo huostaanotto on vahvasti perheen yksityis- ja perhe-elämän suojaan puuttuva toimenpide. Sen vuoksi lisärajoituksille on asetettu korkeat kriteerit. Yhteydenpitoon voidaan asettaa rajoituksia vain poikkeustapauksessa erittäin vahvoilla perusteilla lapsen edun takia²⁰⁶. Käytännössä tämä edellyttää tapaamisoikeutta vaativan vanhemman oikeuksien ja lapsen edun välisen ristiriidan arvioimista tapauskohtaisesti. Esimerkiksi vanhemman mielisairaus tai alkoholismi eivät pääsääntöisesti voi olla tapaamisoikeuden esteenä. Lapsen turvallisuuden takia ne voivat kuitenkin johtaa erilaisiin rajoituksiin kahden keskisten tapaamisten suhteen. Tapaamisia voidaan järjestää esimerkiksi kolmannen osapuolen valvonnassa.²⁰⁷ Lapsen edun ja yhteydenpito-oikeuden toteuttamisen sekä sen rajoittamisen tavan suhteen tulee löytää tasapaino lapsen ja vanhemman oikeuksien välillä. Molempien osapuolten oikeudet tulee turvata mahdollisimman hyvin.²⁰⁸

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin onkin erityisesti korostanut, että yhteydenpidon rajoituksen ja sen tarkoituksen tulee olla oikeassa suhteessa²⁰⁹. Yhteydenpitoa koskevissa oikeudenkäynneissä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei arvioi vain sitä, onko valtio käyttänyt harkintavaltaansa asianmukaisesti, huolellisesti ja hyvän hallintotavan mukaisesti. Se arvioi myös, ovatko perusteet yhteydenpitoon

---

²⁰³ K. ja T. v. Suomi 12.7.2001.

²⁰⁴ HE 252/2006 vp, s. 45; Kilkelly 2003, s. 52; Tuori & Kotkas 2008, s. 508; J.R. v. Suomi 25.1.2001.

²⁰⁵ Pellonpää ym. 2012, s. 652—653; Viljanen 2001, s. 296.

²⁰⁶ Roagna 2012, s. 49; Kilkelly 2003, s. 52.

²⁰⁷ Kutvonen 2004, s. 293.

²⁰⁸ Nieminen 2013b, s. 343.

²⁰⁹ Kilkelly 2003, s. 54.

puuttumiselle olleet riittäviä ja asianmukaisia.²¹⁰ Vaikka rajoittamiselle on löydettävissä hyväksyttävät perusteet, voivat tavoiteltujen päämäärien valossa tarpeettoman pitkälle menevät rajoitukset merkitä ihmisoikeussopimusloukkausta²¹¹.

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen taustalla oli voimakas ajatus lapsesta suojelun kohteena. Siten sopimus sisältää muita ihmisoikeussopimuksia huomattavasti tiukempia velvoitteita, joiden tarkoituksena on suojata lasta kaikenlaiselta häntä vahingoittavalta toiminnalta.²¹² Sopimuksen tavoitteena on turvata lapsen oikeudet nimenomaan lapsen näkökulmasta katsottuna ja lapsen etua silmällä pitäen²¹³. Sopimuksessa muutetaan esimerkiksi vanhempien oikeudet suhteessa lapseen vanhempien vastuiksi toimia lapsen parhaaksi²¹⁴.

Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen yhteydenpitoa turvaavassa 9 artiklan 3 kohdassa ei ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kaltaista rajoituslauseketta, jonka nojalla yhteydenpito-oikeuteen voitaisi puuttua. Sopimuksen mukaan vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä molempiin vanhempiinsa, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Yhteydenpitoa arvioidaan siis nimenomaan lapsen edun kannalta. Yhteydenpito-oikeus on nimenomaan lapsen oikeus. Koska kysymys on lapsen oikeudesta eikä velvollisuudesta, ei yhteydenpito-oikeutta voida toteuttaa tavalla, joka on lapsen edun vastaista.

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 16 artiklan mukaan lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti eikä hänen kunniaansa tai mainettansa saa laittomasti halventaa. Artikla vastaa pitkälti sekä perustuslain yksityiselämän turvaavaa 10 §:ää että Euroopan ihmisoikeussopimuksen yksityis- ja perhe-elämän suojaa koskevaa 8 artiklaa.

Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksessa on monia lapsen turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyviä artikloja, jota voidaan soveltaa myös yhteydenpidon rajoittamiseen. Sopimuksessa lapsen edun käsitteelle onkin annettu

---

²¹⁰ Kilkelly 2003, s. 53.

²¹¹ Pellonpää ym. 2012, s. 309.

²¹² Hakalehto-Wainio 2013a, s. 38.

²¹³ Nieminen 2000, s. 36–37.

²¹⁴ Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, s. 180.

laaja merkitys²¹⁵. Lapsen edun tulee 3 artiklan mukaan ohjata kaikkea toimintaa, sekä lainsäätäjän että hallintoviranomaisten, sekä yleisellä tasolla että yksittäisessä tapauksessa. Sopimusvaltioiden tulee sitoutua takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämätön suojelu ja huolenpito. Tähän pyrkiessään valtioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.

Sopimusvaltioiden tulee 19 artiklan 1 kappaleen mukaan ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä. Lisäksi sopimuksen 20 artiklan 1 kappaleen mukaan lapsella, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen.

Lastensuojelu- ja myös muiden viranomaisten tulee siis kaikin mahdollisin keinoin turvata lasten hyvinvointi ja huolenpito. Tämä tarkoittaa myös lapsen yhteydenpito-oikeuden rajoittamista, mikäli se on lapsen edun ja hyvinvoinnin kannalta välttämätöntä.

4.2 Yhteydenpito-oikeuden rajoittaminen lastensuojelulain mukaan

Lapsen yhteydenpidon rajoittamiseen liittyviä menettelyjä on aiemmin pidetty lastensuojelun suurimpana juridisena ongelmana²¹⁶. Vanhat rajoittamista koskeneet säännökset olivat epäselviä käytännön soveltamistilanteissa eikä niiden edes katsottu soveltuvan kaikkiin tilanteisiin, joissa yhteydenpidon rajoituksia oli perustellusti tarpeen toteuttaa²¹⁷. Sosiaaliviranomaisten keskuudessa oli myös epäselvyyttä siitä, milloin yhteydenpidon rajoittamisesta tuli tehdä nimenomainen perusteltu päätös. Yhteydenpitoa rajoitettiin usein ilman erillistä päätöstä eikä

---

²¹⁵ Nieminen 2013b, s. 347.

²¹⁶ Nieminen 1999, s. 131.

²¹⁷ HE 225/2004 vp, s. 30.

asianosaisilla siten ollut mahdollisuutta hakea siihen muutosta.²¹⁸ Lastensuojelulakiin lisättiin vasta vuonna 2006 tarkat yhteydenpidon rajoittamista ja sitä koskevaa päätöksentekoa sääntelevät pykälät. Sitä ennen rajoitukset olivat perustuneet lastensuojelulain lisäksi lastensuojeluasetukseen, joka sisälsi säännökset yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksenteosta ja päätöstoimivallasta. Lakiin tehtyjen muutosten myötä myös lapsen oikeusturva parani²¹⁹. Nykyisin voimassa olevat yhteydenpidon rajoittamista koskevat säännökset ovat tarkat ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät²²⁰.

Sijaishuollon aikaisesta lapsen ja hänen läheistensä välisestä yhteydenpidosta sovitaan ensisijaisesti lastensuojelulain 30 §:n mukaisesti laaditussa asiakassuunnitelmassa. Asiakassuunnitelman sisältöä käsittelee tarkemmin luvussa 3.2. Asiakassuunnitelma on pyrittävä laatimaan yhteistyössä lapsen huoltajan sekä muun lapsen laillisen edustajan, vanhemman ja muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Ensisijainen tapa on siis yhteistyössä lapsen läheisten kanssa sopia siitä, miten sijaishuollon aikaista yhteydenpitoa toteutetaan.

Asiakassuunnitelman tekemisestä vastaavan viranhaltijan tehtävänä on ohjata ja neuvoa asianosaisia yhteydenpidosta neuvoteltaessa ja sovittaessa. Viranhaltijan tulee myös pyrkiä käytännössä varmistumaan siitä, että yhteydenpitoa koskeva sopimus varmasti on asianosaisten hyväksymä, ja että asianosaiset todella ovat ymmärtäneet sen merkityksen. Suositeltavaa olisikin, että asiakassuunnitelmaan, siltä osin kuin siinä on sovittu yhteydenpidosta, sisällytetään sosiaaliviranomaisen selostus siitä, miten asianosaisten hyväksynnät on varmistettu.²²¹ Tämä voi tapahtua esimerkiksi siten, että asiakassuunnitelman yhteydenpitoa koskeva osuus laaditaan jo neuvottelun yhteydessä ja siihen pyydetään asianosaisten allekirjoitukset. Lainsäädäntö ei kuitenkaan edellytä allekirjoituksia²²².

Ristiriitatilanteissa allekirjoituksilla tai niiden puuttumisella voi kuitenkin olla merkitystä. Esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies on katsonut, että siitä, etteivät

---

²¹⁸ Sijaishuollon pakkotyöryhmän muistio 1998, s. 54.

²¹⁹ StVM 7/2006 vp, s. 2.

²²⁰ PeVL 5/2006 vp, s. 3.

²²¹ HE 225/2004 vp, s. 74.

²²² Rätty 2015, s. 533.

lapsen vanhemmat olleet allekirjoittaneet asiakassuunnitelmaa, voitiin päätellä, etteivät he hyväksyneet yhteydenpidosta tehtyä suunnitelmaa. Tällöin yhteydenpidon rajoittamisesta olisi ollut perusteltua tehdä nimenomainen valituskelpoinen päätös.²²³

Asianosaiset eivät kuitenkaan ole sidottuja asiakassuunnitelmassa sovittuihin yhteydenpitojärjestelyihin. Vaikka asiakassuunnitelmaneuvoittelussa olisi päästy sopimukseen lapsen ja lapsen läheisten välisestä yhteydenpidosta, asianosaiset voivat neuvottelun jälkeen pyytää laajempia yhteydenpitomahdollisuuksia.²²⁴

Ennen päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta tulee tarkkaan harkita ja selvittää, voidaanko haluttuun lopputulokseen päästä lievemmillä keinoilla²²⁵. Lapsen edun turvaaminen ei kaikissa tapauksissa välttämättä edellytä yhteydenpidon rajoittamista, vaan edun toteutuminen voidaan turvata myös yhteydenpitoa koskevilla järjestelyillä. Yhteydenpito voidaan esimerkiksi pyrkiä suuntaamaan tapaamisiin, joissa lapsen etu ei vaarannu tai tapaamiset voidaan toteuttaa valvotuissa olosuhteissa. Mahdollisten tapaamisjärjestelyjen suhteen tulee kuitenkin varmistua siitä, että kaikki osapuolet varmasti hyväksyvät ne. Jos tapaamiset toteutuvat, mutta eri tavalla, kuin asianosaiset ovat toivoneet, on kyse yhteydenpidon rajoittamisesta. Esimerkiksi valvotuista tapaamisista tulee tehdä rajoituspäätös, mikäli asianosaiset toivovat tapaamisia ilman valvontaa.²²⁶

Mikäli ei päästä yhteisymmärrykseen yhteydenpidon laajuudesta ja tavasta, tai mahdollisista järjestelyistä huolimatta osoittautuu, etteivät tapaamiset tai muu yhteydenpito ole lapsen edun mukaisia, on yhteydenpitoa rajoitettava. Asiasta tulee tehdä muutoksenhakukelpoinen päätös. Yhteydenpidon rajoittaminen ei voi jäädä vain asiakassuunnitelmaan kirjatun rajoittamisen varaan, jos lapsen vanhempi tai muu läheinen on tyytymätön yhteydenpitoaikoihin, yhteydenpidon tapoihin tai muihin yhteydenpitoa koskeviin ratkaisuihin²²⁷. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että tapaamisoikeuden rajoituksen kirjaaminen vain asiakassuunnitelmaan ilman varsinaista päätöstä ei riitä, kun asianosainen vastustaa rajoituksia. Asianosaiselle tulee antaa päätös, jotta hänellä on halutessaan mahdollisuus saattaa

---

²²³ EOA 18.10.2006 Dnro 875/4/06.

²²⁴ Saastamoinen 2010, s. 190—191.

²²⁵ Rätty 2015, s. 542.

²²⁶ EOA 17.1.2007 Dnro 1201/4/06.

²²⁷ HE 225/2004 vp, s. 74.

se tuomioistuimen tutkittavaksi. Päätöksen puuttuminen merkitsee ihmisoikeussopimusrikkomusta, vaikka rajoituksille olisikin asianmukaiset perusteet.²²⁸

Lastensuojelulaissa ei ole määritelty, ketä tarkoitetaan lain tarkoittamalla läheisellä henkilöllä. Kysymys on ratkaistava jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti²²⁹. Tästä syystä, etenkin yhteydenpidon ristiriitatilanteissa, tulee aina tehdä yhteydenpidon rajoittamispäätös²³⁰. Tällöin voidaan saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi, onko kyseenomaista henkilöä pidettävä asianosaisena läheisenä, jonka yhteydenpitoa huostassa olevaan lapseen tulee tarvittaessa rajoittaa hallintopäätöksellä. Rajoittamispäätös tulee siis tehdä aina, kun yhteydenpidon määrästä tai sen toteuttamisesta syntyy asianosaisten kesken vähäisintäkin erimielisyyttä²³¹.

Viranomaiselle kuuluvaan hyvään hallintoon ja edistämismittävyyteen kuuluu myös se, että asianosaisille selvitetään heidän oikeutensa ja viranomaisen velvollisuudet asiassa. Asianmukaista on, että asiakassuunnitelmaan kirjataan yhteydenpitoasiassa annettu ohjaus ja neuvonta. Myös asianosaisen mahdollinen eriävä mielipide tulee kirjata yksityiskohtaisesti.²³² Asianosaisille tulee aina antaa myös tieto siitä, että yhteydenpidon rajoittamispäätös on mahdollista saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi²³³.

Yhteydenpidon rajoittamisena ei kuitenkaan voida pitää sellaista menettelyä, jossa on kysymys normaalista kotikasvatuksesta tai perustellusta sijaishuoltopaikan hoidon ja huollon tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen liittyvistä säännöistä. Tällaisia hyväksyttäviä rajoituksia ovat muun muassa kotiintulo- ja ruokailuaikoihin tai puhelimen ja tietokoneen käyttöön liittyvät säännöt. Samoin erityisesti sijaishuoltolaitoksen toiminnan järjestäminen asianmukaisella tavalla voi asettaa tiettyjä rajoituksia yhteydenpidon suhteen.²³⁴ Oikeusasiamies onkin linjannut, että huostaanoton tarkoituksen toteuttamisesta johtuu, että lapsen ja hänelle läheisten

---

²²⁸ H.K. v. Suomi 26.9.2006.

²²⁹ AOA 28.5.2012 Dnro 540/4/10.

²³⁰ AOA 11.10.2012 Dnro 4371/4/11; AOA 18.9.2012 Dnro 1558/4/12.

²³¹ HE 225/2004 vp, s. 32.

²³² OKV/1058/1/2010.

²³³ Rätty 2015, s. 535.

²³⁴ Rätty 2015, s. 525; HE 225/2004 vp, s. 72.

henkilöiden yhteydenpito ei voi olla kokonaan täysin rajoittamatonta²³⁵. Pelkkä laitoksessa oleminen ei kuitenkaan muodosta perustetta perusoikeuksien rajoittamiseen rinnastettavissa oleville rajoituksille²³⁶. Esimerkiksi, jos sijaishuoltoapaikan toiminnan järjestäminen ja tiukat säännöt vierailuaikojen suhteen tosiasiaassa estävät tapaamisten toteutumisen, on kyseessä yhteydenpidon rajoittaminen. Yhteydenpidon rajoitusta ei voida tällaisessa tilanteessa perustella normaalien kasvatuksellisten rajojen asettamisella, varsinkaan jos on kyse erimielisyystilanteesta.²³⁷

Lastensuojelulaki ei myöskään tunne erityistä ”rauhottumisaikaa”, jossa säännönmukaisesti ”rauhoitetaan tilanne” lapsen saapuessa sijaishuoltoapaikkaan. Samoin säännönmukainen peruste lapsen sijaishuoltoon sopeutumisesta ja kiinnittymisestä ei ole lainmukainen peruste yhteydenpidon rajoittamiselle. Yhteydenpidon rajoittamiselle tulee aina olla perusteena lastensuojelulliset lapsen yksilölliset olosuhteet.²³⁸

Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa vain, kun lapsi on otettu huostaan. Yhteydenpidon rajoittaminen ei ole mahdollista vapaaehtoisuuteen perustuvassa avohuollon tukitoimena tehdyssä sijoituksessa.²³⁹ Myöskään muita lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä ei voida toteuttaa avohuollon sijoituksessa.

Yhteydenpitoon voidaan poikkeustapauksessa liittää myös ehtoja. Asiakassuunnitelmassa sovittuihin tapaamisiin voi liittyä tiettyjä ehtoja, tavallisimmin esimerkiksi päihteettömyys. Ehtojen tarkoituksena on varmistaa lapsen turvallisuus tapaamisten aikana. Tällöin kysymys ei ole yhteydenpitoon liittyvistä rajoitustoimenpiteistä, vaan asiakassuunnitelmassa yhteisesti sovitusta menettelystä. Ehtojen vastainen toiminta voi aiheuttaa yhteydenpidon rajoittamisen. Kyse on kuitenkin poikkeuksellisesta menettelystä, joka voi tulla kyseeseen, kun yhteydenpito on aikaisemmin epäonnistunut esimerkiksi vanhempien päihteiden käytön takia.²⁴⁰

---

²³⁵ AOA 3.5.1996 Dnro 2722/4/95.

²³⁶ PeVL 34/2001 vp, s. 2.

²³⁷ AOA 11.10.2012 Dnro 4371/4/11.

²³⁸ Hämeenlinnan HAO 15.11.2002 Dnro 02/0499/4; AOA 24.5.2012 Dnro 1001/3/12; EOA 1.11.2013 Dnro 2833/4/13.

²³⁹ AOA 4.11.2011 Dnro 1462/4/11.

²⁴⁰ Rätty 2015, s. 553; Helsingin HAO 3.4.2007 Dnro 07/0385/2.

Sosiaaliviranomainen ei kuitenkaan voi omalla päätöksellään yksipuolisesti määrätä tapaamaan tulevan henkilön puhalluskokeesta tai muun näytteen antamisesta²⁴¹.

Yhteydenpidosta sovittaessa, siitä päätettäessä tai sitä käytännössä toteutettaessa tulee ottaa huomioon myös säännökset siitä, että lapselle tulee turvata laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1 §:ssä mainitut oikeudet kaikissa olosuhteissa, ennen kaikkea kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Näin ollen huostaan otetun lapsen huolenpidosta vastaavilla viranomaisilla on erityinen velvollisuus valvoa, että lapsen ja hänen läheistensä välinen yhteydenpito on aina lapsen edun mukaista, eikä vahingoita lasta psyykkisesti tai fyysisesti.²⁴²

Huomionarvoista myös on sosiaalihuoltolain (1301/2014) 27 §, jossa on säädetty lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonnasta. Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonnalla huolehditaan siitä, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu tapaamisoikeus toteutuu lapsen edun mukaisesti. Valvojalla on oikeus päättää, ettei tapaamista aloiteta tai se keskeytetään, mikäli se on välttämätöntä lapsen edun vuoksi. Säännös korostaa sitä seikkaa, että yhteydenpidon tulee aina palvella lapsen etua, ja että tapaamiset voidaan tarvittaessa perua tai keskeyttää.

Lapsen etua on käsitteenä haasteellista määritellä. Lastensuojelulaissa, kuten missään muussakaan laissa, ei ole tarkemmin määritelty, mitä lapsen etu käytännössä tarkoittaa. Lastensuojelulain 4 §:ssä on kuitenkin esitetty lastensuojelun keskeiset periaatteet, jotka lapsen etua sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa tulee aina ottaa huomioon. Eri toimenpide- ja ratkaisuvaihtojen kohdalla on arvioitava sitä, miten ne turvaavat lapselle: 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet; 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon; 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen; 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen; 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

---

²⁴¹ Kuopion HAO 13.1.2011 Dnro 11/0012/2.

²⁴² HE 225/2004 vp, s. 73.

Yleisesti sanottuna lapsen etu merkitsee oikeutta tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä turvalliseen ja virikkeelliseen ympäristöön. Lapsen edun konkretisointi yksittäistapauksessa on kuitenkin vaikeaa. Helpompaa on todeta, mikä ei ole lapsen etu²⁴³. Käsitteeseen saadaan kuitenkin sisältöä ja rajauksia sitomalla se lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin. Perus- ja ihmisoikeuksista muodostuu lapsen edun käsitteen ydinsisältö, joka ei voi vaihdella tapauksittain.²⁴⁴ Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu toteutuu, kun hänelle lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti²⁴⁵.

Yleisellä tasolla kaikki ovat yksimielisiä lapsen edun huomioon ottamisen tärkeydestä. Varsinaiset ongelmat liittyvätkin lapsen edun käsitteen merkityssisältöön yksittäistapauksessa.²⁴⁶ Käsitteen avoimuus antaa mahdollisuuden lapsen edun monille erilaisille tulkinnoille²⁴⁷. Lapsioikeuden haaste kaiken kaikkiaan onkin juuri sen moninaisuudessa. Lapsen oikeudellisen ja yhteiskunnallisen aseman erityislaatuisuutta ei voida selittää yksinomaan oikeuden sisäisin keinoin.²⁴⁸ Sosiaalioikeudellisen normiston soveltaminen edellyttää usein etupäässä muunlaista kuin totunnaista oikeudellista asiantuntemusta. Ensi asteen päätöksenteosta sosiaalioikeuden sääntelyalueella vastaavatkin yleensä muut kuin lakimiehet. Esimerkiksi kunnallisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa päätöksentekijöinä ovat sosiaalityöntekijät ja lääkärit.²⁴⁹

Lapsen edun arviointi edellyttää kattavia tietoja perheen ja lapsen olosuhteista. Mikäli lapsen etu typistyy vain lapsen suojelemiseen pahalta, on riskinä yksittäisen lapsen edun jääminen joissakin tilanteissa uhkakuvien varjoon.²⁵⁰ Päätöksenteossa on otettava huomioon kaikki ne tekijät, joilla on merkitystä harkittaessa lapsen edun sisältöä kussakin yksittäisessä tapauksessa. Harkinta on kokonaisharkintaa, jolloin millekään yksittäiselle tekijälle ei saa antaa ratkaisevaa merkitystä päätöstä harkittaessa. Viranomaisen on kyettävä näkemään lapsen etu suhteessa kokonaistilanteeseen. Lapsen etua tulee pitää ajatuksellisena ylärakennelmana niille

---

²⁴³ Mahkonen 2008, s. 95.

²⁴⁴ Valjakka 2002, s. 54.

²⁴⁵ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 308.

²⁴⁶ Oulasmaa 1994, s. 109.

²⁴⁷ Oulasmaa 1994, s. 119.

²⁴⁸ Pajulammi 2013, s. 92.

²⁴⁹ Tuori & Kotkas 2008, s. 6.

²⁵⁰ Koulu 2013, s. 152.

moninaisille tavoitteille, joita ratkaisijan on pohdittava kussakin yksittäistapauksessa.²⁵¹ Lapsen etu vaatii eri tilanteissa eri näkökohtien huomioimista, ei vakioratkaisuja²⁵².

Lasten moninaisten tilanteiden lisäksi lapsen edun määrittelyyn liittyy myös muita haasteita. Ensinnäkin lapsen edun määrittäjänä ja lopullisen ratkaisun tekijänä toimivat toiset ihmiset, ei lapsi itse. Toiseksi, koska lapsen edun tulkintatilanteet ovat lähes aina ainutkertaisia, päätöksenteon perusteet muotoutuvat varsin usein ratkaisijan oman kokemus- ja arvomaailman sekä ammatillisen näkemyksen mukaan. Lisäksi lapsen etuun liittyvän päätöksenteon ongelmallisuutta lisää myös se, että vaikutukset kohdistuvat yleensä tulevaisuuteen, jolloin niiden todellista merkitystä joudutaan lähinnä vain arvailemaan.²⁵³

Lapsen etua onkin mahdotonta määritellä yleisesti ja täysin tyhjentävästi. Kun kysymys on lapsen yksityisestä edusta, ei ratkaisuja voida perustaa yleisistä näkökulmista lähtien eikä rutiininomaisesti. Lähtökohtana tulee aina lapsen yksilökohtainen tilanne. Lapsen edun määrittelyyn vaikuttavat muun muassa lapsen ikä ja olosuhteet, vanhempien olosuhteet ja kyky vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta sekä se, minkä laatuista asioista kulloinkin on kysymys. Päätöksenteossa on aina kysymys erilaisten lapsen elämään vaikuttavien olosuhteiden arvioinnista ja niiden välisten syy- ja seuraussuhteiden punninnasta. Valinnassa on otettava huomioon käytettävissä olevat ratkaisuvaihtoehdot ja niiden tosiasiallinen merkitys lapsen tulevaisuuteen nähden.²⁵⁴ Oleellista on, että käytettäessä lapsen etua ratkaisuperusteena tuodaan selkeästi perustellen esiin, millä tavoin ratkaisu toteuttaa lapsen etua paremmin kuin muut ratkaisuvaihtoehdot. Pelkkä viittaaminen lapsen etuun ei ole riittävä osoitus siitä, että tapauksessa olisi pohdittu lapsen edun sisältöä.²⁵⁵

Sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpitoa vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin voidaan rajoittaa lastensuojelulain 62.1 §:n nojalla. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu sopia

---

²⁵¹ Oulasmaa 1994, s. 119.

²⁵² Koulu 2013, s. 152.

²⁵³ Oulasmaa 1994, s. 119—122.

²⁵⁴ Rätty 2015, s. 13.

²⁵⁵ Hakalehto-Wainio 2011, s. 517.

asiakassuunnitelmassa tai muutoin lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa. Säännöksen tarkoittama erityinen syy viittaa käytännössä tilanteisiin, joissa asiakassuunnitelmaa ei ole vielä ehditty laatia tai asiakassuunnitelmasta poikkeavalla tavalla on sovittu uusista tai väliaikaisista yhteydenpitojärjestelmistä. Tällaisessa tapauksessa on velvollisuus asiakassuunnitelman tarkistamiseen.²⁵⁶

Lapsen yhteydenpito-oikeutta voidaan rajoittaa lastensuojelulain 62.1 §:n mukaan, mikäli: 1) yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttamisen ja rajoittaminen on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä. Kohta voi tulla sovellettavaksi tilanteessa, jossa yhteydenpidon laajuus vaarantaa sijaishuollon tarkoituksen toteutumisen esimerkiksi läheisen mielenterveysongelman tai lapsen oman päihdeongelman vuoksi. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös, jos 2) yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. Kohta edellyttää vaaran perusteltua olemassaoloa. Vaaran ei tarvitse olla konkreettisesti jo uhkaamassa, vaan vaara voidaan päätellä esimerkiksi yhteydenpitoa vaativan olosuhteista tai muusta käyttäytymisestä tai lapseen kohdistuneesta aiemmasta menettelystä. Myös jo sovitun tapaamisen peruminen esimerkiksi tapaajan päihtymyksen takia voi tapahtua tällä kriteerillä. Yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista myös, jos 3) rajoittaminen on välttämätöntä vanhempien tai perheen muiden lasten, perhekodin tai laitoksen muiden lasten tai henkilöstön turvallisuuden vuoksi. Tämä on perusteltua esimerkiksi tilanteessa, jossa tapaamisia järjestetään sijaishuoltopaikassa ja tapaajan käyttäytyminen tai muita uhkaava ja muita lapsia järkyttävä kielenkäyttö edellyttää jonkinlaista yhteydenpidon rajaamista. Lisäksi yhteydenpitoa on mahdollista rajata, jos 4) 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa yhteydenpitoa. Sama koskee myös 12 vuotta nuorempaa lasta, jos hän on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.

Yhteydenpidon rajoittaminen muilla, kuin edellä mainituilla perusteilla on lainvastaista. Rajoittamiselle tulee aina olla lastensuojelulliset perusteet. Yhteydenpidon rajoittaminen esimerkiksi rikostutkinnallisten syiden takia on lainvastaista.²⁵⁷

---

²⁵⁶ Rätty 2015, s. 534.

²⁵⁷ Kuopion HAO 22.12.2009 Dnro 09/0806/2.

Jos lapsi itse vastustaa yhteydenpitoa, on asiasta tehtävä rajoituspäätös, mikäli lapsen vanhempi tai muu läheinen silti vaatii tapaamisia²⁵⁸. Lapsen mielipide on ilmaistava päätöksessä selkeästi. Tämä edellyttää, että lapsen mielipide ja oma näkemys tapaamisista ja tapaamisjärjestelyistä on selkeästi kuvattu asiaa koskevassa päätöksessä ja asiakirjoissa. Lapsi voi esimerkiksi haluta tavata vanhempiaan ja muita läheisiään vain päiväaikaan eikä ollenkaan yön yli meneviä tapaamisia. Riittävää ei ole, että laitoksen henkilökunta tai perhehoitajat ilmaisevat, ettei lapsi halua yhteydenpitoa. Edellytyksenä on, että päätöksestä ilmenee selvästi lapsen oma tahto ja se, miten lapsen tahtoa, mielipidettä ja etua on selvitetty.²⁵⁹

Lapsen oma oikeus vastustaa yhteydenpitoa tuli uutena vuoden 2007 lastensuojelulakiin. Säännös vastaa asiallisesti lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 2 §:ää, joka sääntelee lapsen tahdon huomioon ottamista. Pykälän mukaan, jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa. Täytäntöönpanoon ei myöskään saa ryhtyä vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota. Säännös antaa 12 vuotta täyttäneelle tai sitä nuoremmallekin lapselle oikeuden olla tapaamatta vanhempiansa, jonka luona hän ei asu tai oikeuden olla palaamatta tällaisen vanhemman luokse. Kohdan lisääminen lakiin nähtiin tarpeelliseksi, koska huostaan otettujen lasten kohdalla esiintyy tilanteita, joissa lapsi asiantuntija-arvion perusteella selvästi pelkää vanhempiansa eikä siitä tai muusta erityisestä syystä halua tavata tai muutoin pitää tähän yhteyttä.²⁶⁰ Psykologiselta näkökannalta rajoituksiin onkin yleensä pätevä syy²⁶¹.

Lastensuojelulain 62.2 §:n mukaan voidaan tarvittaessa: 1) rajoittaa lapsen oikeutta tavata vanhempiaan tai muita läheisiään; 2) rajoittaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä läheisiinsä puhelimitse tai muita yhteydenpitolaitteita tai -välineitä käyttäen; 3) lukea ja pidättää lapsen lähettämä tai hänelle osoitettu yksittäinen kirje tai siihen rinnastettava muu luottamuksellinen viesti tai tarkastaa ja pidättää muu lähetys; sekä 4) ottaa rajoituksen ajaksi sijaishuoltopaikan haltuun lapsen hallussa olevat

---

²⁵⁸ AOA 7.3.2015 Dnro 4742/4/14.

²⁵⁹ Rätty 2015, s. 538—542

²⁶⁰ HE 225/2004 vp, s. 76.

²⁶¹ Sinkkonen 2001, s. 165.

yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet tai rajoittaa niiden käyttöä. Lain 62.3 §:n mukaan myös lapsen olinpaikka voidaan jättää ilmaisematta vanhemmille tai huoltajille. Tällainen yhteydenpidon rajoitus on niin totaalinen, että siihen voidaan ryhtyä vain poikkeustapauksessa. Tällöin edellytetään vakavaa lapsen terveydelle ja sijaishuoltopaikan henkilöstölle aiheutuvaa todennäköistä uhkaa. Säännös voi tulla sovellettavaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen vanhempi tai muu läheinen henkilö psyykkisen sairautensa tai muun luonteensa vakavan häiriön vuoksi on todennäköisesti vakavaksi uhkaksi. Vaikka näin totaalinen rajoitus on raju, ei sen soveltamiskäytännössä ole ilmennyt ongelmia kansallisesti tai Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa.²⁶²

Lastensuojelulain 62.2 §:n 1 kohdan tapaamisoikeuden rajoittaminen mahdollistaa tapaamisoikeuden rajoittamisen joko rajoittamalla lapsen mahdollisuutta tavata läheisiään sijaishuoltopaikassa tai vierailta tai lomailla sijaishuoltopaikkansa ulkopuolella, esimerkiksi vanhempiansa tai muiden läheistensä kotona²⁶³. Tapaamisten epääminen kokonaan voi tulla kysymykseen vain, jos rajoituksen tarkoitusta ei ole mahdollista saavuttaa lievemmillä toimenpiteillä, kuten päätöksellä tapaamisajasta ja -paikasta²⁶⁴.

Yhteydenpitoa voidaan lastensuojelulain 62.2 §:n 2 kohdan mukaan rajoittaa myös rajoittamalla yhteydenpitoon käytettävien välineiden käyttöä. Puhelimitse tapahtuvalla yhteydenpidolla tarkoitetaan kaikkea puhelimen välityksellä tapahtuvaa yhteydenpitoa riippumatta siitä, kenen tai missä sijaitsevasta puhelimesta on kysymys. Lähinnä kysymykseen tulee lapsen oma matkapuhelin tai laitoksen puhelin. Kielto koskee kuitenkin myös yhteydenpitoa esimerkiksi muiden laitoksessa olevien lasten matkapuhelinten avulla.²⁶⁵

Sijaishuoltolaitokset eivät voi omilla yleisillä säännöillään määrätä, ettei lapsi saa laitoksessa sijoitettuna ollessaan lainkaan käyttää omaa puhelintaan tai pitää sitä hallussaan. Sen sijaan hyväksyttäviä kasvatukseen kuuluvia puhelimen käyttöön

---

²⁶² Rätty 2015, s. 543.

²⁶³ HE 225/2004 vp, s. 76.

²⁶⁴ PeVL 5/2006 vp, s. 4.

²⁶⁵ HE 225/2004 vp, s. 76—77.

liittyviä rajoituksia voi olla esimerkiksi yöaikaan, opiskellessa, yhteisissä tapahtumissa tai ruokailutilanteissa.²⁶⁶

Kielto puhelimitse tapahtuvaan yhteydenpitoon rajoittamispäätöksessä nimetyn henkilön kanssa voi olla täydellinen tai täsmällisesti ilmaistulla tavalla rajattu tai valvottu. Säännös mahdollistaa esimerkiksi sellaisen päätöksen tekemisen, että lapsen ja tietyn päätöksessä nimetyn henkilön väliset puhelut rajataan tiettyinä päivinä, tiettyyn kellonaikaan tai tiettyyn aikaan vuorokaudesta tapahtuviksi ja tietyn pituisiksi. Mahdollista on myös esimerkiksi päättää, että lapsen ja päätöksessä nimetyn henkilön välisiä puheluja kuunnellaan olemalla läsnä samassa huoneessa lapsen puhuessa.²⁶⁷ Tällöin voidaan kuunnella vain mitä lapsi sanoo, mutta ei sitä, mitä keskustelun toinen osapuoli sanoo. Puhelujen kuunteleminen kaiuttimen avulla on siten kielletty.²⁶⁸ Molempien rajoituksen osapuolten on aina oltava tietoisia päätöksestä ja siitä, että puheluita voidaan kuunnella. Rajoituspäätöksen perusteella voidaan myös olla välittämättä nimetyn henkilön puheluita lapselle. Päätös voi myös sisältää sen, että lapsi ei voi käyttää yhteydenpitoon omaa matkapuhelintaan, mutta että hän voi käyttää laitoksen puhelinta vapaasti tai päätöksestä ilmenevällä tavalla rajatusti. Tällöin voidaan myös päättää, että lapsen oma puhelin otetaan rajoituksen ajaksi haltuun, tai että sen käyttömahdollisuutta yksilöidysti ja tarkasti rajoitetaan. Lisäksi käytön rajoittaminen voi myös sisältää sen, että lapsi voi soittaa omasta puhelimestaan vain tietyille nimetyille henkilöille tai vastaavasti, että hän ei saa soittaa joillekin henkilöille.²⁶⁹

Lastensuojelulain 62.2 §:n 3 kohta mahdollistaa sijaishuollossa olevan lapsen lähettämän tai hänelle osoitetun yksittäisen kirjeen tai siihen rinnastettavan muun luottamuksellisen viestin lukemisen ja pidättämisen taikka vastaavasti muun lähetyksen tarkastamisen ja pidättämisen. Toimenpide voi koskea koko viestiä tai lähetystä tai olla osittainen. Toimenpiteen laajuus tulee aina harkita tapauskohtaisesti. Lukea tai pidättää tulee vain se osa viestiä tai lähetystä, johon yhteydenpito-oikeuden rajoitus kohdistuu ja joka sisältönsä huomioon ottaen on pidätettävä. Yhteydenpidon rajoittamispäätöksessä tulee yksilöidä, kenelle lähetettävä tai keneltä saapuva luottamuksellinen viesti voidaan pidättää ja millä

---

²⁶⁶ AOA 21.1.2011 Dnro 3614/4/09; AOA 28.3.2013 Dnro 4382/4/12; AOA 6.11.2013 Dnro 2777/4/12.

²⁶⁷ HE 225/2004 vp, s. 77.

²⁶⁸ KHO 19.3.2015 T 776 Dnro 3047/3/13.

²⁶⁹ HE 225/2004 vp, s. 77.

edellytyksillä lukea. Toimenpidettä ei saa toteuttaa laajempaan kuin rajoitus päätöksen sisältö kussakin yksittäistapauksessa välttämättä edellyttää.²⁷⁰ Viestiä ei saa lukea, jos rajoituksen tarkoitus voidaan saavuttaa pelkästään pidättämällä viesti. Yhteydenpidon rajoitus ei sellaisenaan perusta oikeutta lukea kaikkea lapsen kirjeenvaihtoa rajoituksen aikana.²⁷¹

Lastensuojelulain 67 §:ssä on lisäksi säädetty omaisuuden ja lähetysten tarkastamisesta sekä lähetysten luovuttamatta jättämisestä. Säännös tulee ensisijaisesti sovellettavaksi tilanteissa, joissa epäillään lapsella olevan hallussaan 65.1 §:n mukaisia päihdyttäviä aineita tai muita vaarallisia esineitä. Säännöstä on tulkittu myös siten, että se mahdollistaa esimerkiksi tietokoneelle asennettujen päihdyttämistarkoitukseen käytettyjen äänitiedostojen poistamisen²⁷². Aineiden ja tavaroiden etsimistarkoituksessa voidaan tarkastaa sijaishuoltolaitoksessa lapsen käytössä olevat tilat tai hänen hallussaan oleva omaisuus. Epäilyyn tulee kuitenkin olla perusteltu syy. Niin sanottujen pistokokeiden tekeminen ei ole sallittua ilman, että siihen olisi lapsen käyttäytymisen tai laitoksen saamien tietojen perusteella perusteltua aihetta.²⁷³

Lähetyksen luovuttamatta jättäminen voi tulla kyseeseen vain poikkeuksellisesti esimerkiksi, kun kyseessä on lapselle erityisen läheisen henkilön lähettämä kirje, joka voi asiasisällöltään lapsen ikä, kehitystaso ja olosuhteet kokonaisuutena huomioon ottaen ja perustellusti arvioiden vaarantaa lapsen psyykkistä tasapainoa. Säännös koskee kirjeitä, kuvia, aineettomia viestejä ja esinelähetystyksiä. Säännös voi tulla sovellettavaksi myös sellaisten esinelähetysten kohdalla, joiden sisällön voidaan arvioida aiheuttavan lapselle henkistä kärsimystä, kuten esimerkiksi uloste tai menehtynyt lemmikkieläin.²⁷⁴

Lastensuojelulain 67.2 § mahdollistaa myös lähetyksen tarkastamisen kirjettä tai muuta luottamuksellista viestiä lukematta. Tarkastamisen tarkoituksena on lähetyksen mahdollisesti sisältämien kiellettyjen aineiden tai esineiden löytäminen. Siksi mahdollisen viestin lukemiseen ei ole oikeutta. Lain 67.4 §:n mukaisesti lapsen

---

²⁷⁰ HE 309/1993 vp, s. 54; HE 225/2004 vp, s. 77.

²⁷¹ PeVL 5/2006 vp, s. 3—4; PeVL 34/2001 vp, s. 5.

²⁷² AOAS 26.11.2013 Dnro 379/4/13.

²⁷³ Rätty 2015, s. 579.

²⁷⁴ HE 225/2004 vp, s. 96.

asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi erityisestä syystä tehdä päätöksen, että viesti tai lähetys jätetään kokonaan tai osittain toimittamatta lapselle jos viestin tai lähetyksen sisällön voidaan olosuhteet kokonaisuutena huomioiden perustellusti arvioida vakavasti vaarantavan lapsen tai toisen henkilön henkeä, terveyttä, turvallisuutta tai kehitystä. Päätöksen tekemisessä tulee noudattaa yhteydenpidon rajoittamista koskevia säännöksiä. Päätöksen tekemistä varten sosiaalityöntekijä saa lukea kirjeen tai muun luottamuksellisen viestin, jos se yksittäistapauksessa on perusteltua. Sijaishuoltolaitoksen henkilökunnalla sen sijaan ei ole oikeutta lukea lapselle osoitettua lähetystä tai kirjettä²⁷⁵.

Lastensuojelulain 62.2 §:n 4 kohdassa säädetään yhteydenpitoon käytettävien välineiden ja laitteiden haltuunotosta. Lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät välineet ja laitteet saadaan yhteydenpidon rajoituksen ajaksi ottaa toimintayksikön haltuun tai niiden käyttöä saadaan rajoittaa. Säännöksessä tarkoitettuja laitteita välineitä ja laitteita ovat esimerkiksi matkapuhelimet ja tietokoneet²⁷⁶. Haltuunoton edellytyksenä on, että lapsi pitää laitteiden avulla yllä sellaisia ihmissuhteita, jotka eivät ole lapsen edun mukaisia²⁷⁷.

Yhteydenpidon rajoittamista voidaan käyttää vain siinä määrin kuin kussakin tapauksessa on laissa säädetyn tarkoituksen saavuttamiseksi välttämätöntä. Pidätetyt kirjeet tai muut luottamukselliset viestit on säilytettävä erillään muista lasta koskevista asiakirjoista siten, että ne ovat vain 63.2 §:ssä tarkoitettujen tahojen luettavissa. Näitä tahoja ovat sijaishuoltolaitoksen johtaja ja päätöksentekoon oikeutettu viranhaltija²⁷⁸.

Lastensuojelulain 64 §:ssä on säädetty rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisistä edellytyksistä. Lastensuojelussa ja erityisesti rajoitustoimenpiteiden käytössä korostuu suhteellisuusperiaatteen noudattaminen. Suhteellisuusperiaatteen ydinsisältönä on, että toimenpiteiden on oltava järkevissä ja kohtuullisissa suhteissa niillä tavoiteltavaan päämäärään nähden. Suhteellisuusperiaate edellyttää

---

²⁷⁵ HE 225/2009 vp, s. 37.

²⁷⁶ HE 225/2004 vp, s. 77.

²⁷⁷ Saastamoinen 2010, s. 201.

²⁷⁸ Rätty 2015, s. 547.

toimenpiteiltä asianmukaisuutta ja tehokkuutta, tarpeellisuutta ja välttämättömyyttä sekä toimien oikeasuhtaisuutta.²⁷⁹

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on osaltaan pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan aina välttämättömissä määrin puuttumaan joihinkin perustuslain turvaamiin lapselle kuuluviin perusoikeuksiin. Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä on aina tapauskohtaisesti arvioitava, missä laajuudessa lapsen perusoikeuksiin joudutaan puuttumaan. Käytettävissä olevista toimenpiteistä on valittava lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide ja mikäli lievemmat toimenpiteet ovat asiassa riittäviä, rajoituksiin ei saa ryhtyä lainkaan. Rajoitustoimenpiteet on myös toteutettava aina mahdollisimman hienovaraisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittavalla ja perusoikeudet huomioivalla tavalla. Rajoitustoimenpiteitä ei koskaan saa käyttää rangaistuksina.²⁸⁰

Lastensuojelulain 74.3 §:ssä on säädetty velvollisuudesta keskustella lapsen kanssa häneen kohdistuneiden rajoitustoimenpiteiden syistä ja niiden mahdollisista seurauksista. Velvollisuus koskee sosiaalihuollon viranomaisia. Se, että sijaishuoltopaikan henkilökunta keskustelelee asiasta lapsen kanssa, ei riitä. Viranomaiset eivät voi siirtää velvollisuuksiaan sijaishuoltopaikan vastuulle.²⁸¹

Lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidon rajoittaminen voi olla asianosaisten osalta hyvin tunnepitoinen asia. Lastensuojeluasioissa on tyypillistä, että eri tahot ovat hyvinkin erimielisiä siitä, mikä käsiteltävänä olevassa asiassa on lapsen etu tai mikä on oikea aika ja tapa puuttua perheen elämään²⁸². Tilanteeseen voi liittyä myös eturistiriitoja. Lapsen edun mukaista ratkaisua tehtäessä lapsen etua punnitaan suhteessa muiden asiassa merkityksellisten tahojen intresseihin. Vastassa voi olla toisen lapsen tai toisten lasten etu, huoltajan etu tai esimerkiksi laajempi sosiaalinen etu. Tavallisesti on vertailtava ratkaisujen etuja ja haittoja. Olennaista on ottaa lapsen intressit keskeiseksi lopputulosta määrääväksi tekijäksi. Lapsen etua koskevan

---

²⁷⁹ Mäenpää 2008, s. 74.

²⁸⁰ HE 225/2004 vp, s. 84—85; Rätty 2015, s. 517.

²⁸¹ AOA 6.11.2013 Dnro 2777/4/12.

²⁸² De Godzinsky 2012, s. 2.

ratkaisun on otettava niin pitkälle kuin mahdollista huomioon lapsen erilaisten oikeuksien toteutuminen.²⁸³

4.3 Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätöksenteko

Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätöksenteko on hallintolaissa (434/2003) tarkoitettua hallintoasian käsittelyä. Lastensuojelulain lisäksi päätöksentekoon sovelletaan hallintolakia sekä sosiaalihuollon yleisiä menettelysäännöksiä, joita sisältyy muun muassa sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) sekä lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).

Ennen yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemistä on lapselle ja muulle asiaan osalliselle eli henkilölle, jonka etua, oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, varattava tilaisuus tulla kuulluksi ja lausua mielipiteensä sekä antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, joka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun siten kuin lastensuojelulaissa (20 §), sosiaalihuollon asiakaslaissa (8.3 § ja 10.1 §), sosiaalihuoltolaissa (31 ja 32 §) ja hallintolaissa (11 ja 34 § sekä 24.2 §) tarkemmin säädetään. Kuulemisesta on ilmoitettava asianosaisille joko hallintolain 59 §:n mukaisesti virkakirjeellä tai tarvittaessa hallintolain 60 §:n mukaisesti todisteellisesti saantitodistuksella, luovuttamalla kutsu asianosaiselle tai haastetiedoksiantoä käyttäen, jollei kysymys ole hallintolain mukaisesta kiireellisestä tilanteesta.

Kaksitoista vuotta täyttäneellä lapsella on lastensuojelulain 21 §:n mukaan oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaa häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Puhevallalla tarkoitetaan henkilön oikeutta tehdä etuutta tai palvelua koskeva hakemus, oikeutta tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa ja oikeutta hakea itsenäisesti muutosta häntä koskevaan päätökseen²⁸⁴. Lapsi voi siis itse tehdä erilaisia vaatimuksia liittyen tapaamisten tai muun yhteydenpidon muotoihin ja läheispiiriin laajuuteen. Hän voi myös kieltäytyä

---

²⁸³ Hakalehto-Wainio 2011, s. 517.

²⁸⁴ Rätty 2015, s. 194.

yhteydenpidosta. Säännöksen ilmaisulla erikseen tarkoitetaan sitä, että lapsi ja huoltaja eivät ole sidottuja yhteistoimintaan. Lapsen ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajan käsitykset asiasta voivat siten poiketa toisistaan.

Kaksitoista vuotta täyttänyttä lasta tulee kuulla hallintolain mukaisesti, mutta myös tätä nuoremman lapsen mielipide tulee selvittää lastensuojelulain 20 §:n nojalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti siten, että siitä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Hallintolaissa ei ole säädetty siitä, miten kuuleminen on käytännössä järjestettävä. Olennaista on, että asianosaiselle varataan tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta sekä esittää selvitykset, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisemiseen. Kuulemisen on oltava laadultaan ja laajuudeltaan riittävän tehokasta.²⁸⁵

Oikeus tulla omassa asiassaan kuulluksi on yksi perustuslain 21 §:n mukaisista hallinnon keskeisistä oikeusturvaperiaatteista. Lisäksi perustuslain 6.3 §:n mukaan lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Myöskin lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artikla velvoittaa takaamaan lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Sen lisäksi, että lastensuojelulaissa on säädetty lapsen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta, myös lastensuojelulain yleisissä säännöksissä (5 §) on korostettu lapsen iän ja kehitystason mukaista oikeutta saada tietoja häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa sekä mahdollisuus esittää siitä mielipiteensä. Lastensuojelua toteutettaessa lapsen mielipiteisiin ja toiveisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on kokonaisvastuu lapsen edun toteutumisesta. Lastensuojelulain 24.1 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista ja avustettava virkansa

---

²⁸⁵ Rätty 2015, s. 558.

puolesta lasta tai nuorta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjattava lapsi tai nuori oikeusavun piiriin. Lasta kuultaessa tai hänen mielipidettään selvittäessä sosiaalityöntekijän tulee huolehtia, että lapsi ymmärtää mistä tilanteesta on kysymys. Lapsen mielipidettä selvittäessä on varmistuttava siitä, että lapsi voi aidosti ja vapaasti ilmaista käsityksensä asiasta. Lapsen täytyy tietää, miksi ja missä asiassa häntä kuullaan sekä mihin tarkoitukseen kuulemisessa kerättyjä tietoja käytetään. Lapsella tulee olla myös oikeus olla ilmaisematta mitään käsitystä asiasta. Lapsen mielipidettä selvittäessä on myös huomioitava se, että lapsella voi olla esimerkiksi suhteessa vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin lojaliteettiristiriitoja, jotka voivat vaikuttaa hänen mielipiteeseensä. Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen tulisi suorittaa lapselle mahdollisimman myönteisellä ja turvallisella tavalla, esimerkiksi lapsen haluamalla tavalla ja lapselle tutussa paikassa. Mielipiteen selvittämisen tapa on valittava lisäksi siten, ettei siitä aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa ja hänelle läheisten henkilöiden välisille suhteille.²⁸⁶

Kuulemisen ja mielipiteen selvittämisen jälkeen yhteydenpidon rajoittamisesta tulee tehdä päätös. Hallintolain 43.1 §:n mukaan hallintopäätös on annettava kirjallisesti. Kirjallisesta päätöksestä on käytävä ilmi päätöksen tehnyt viranomainen sekä päätöksen tekemisen ajankohta. Päätöksestä tulee ilmetä, milloin rajoitus alkaa ja milloin se päättyy. Tämän lisäksi päätöksestä on käytävä ilmi asianosaiset, joihin päätös välittömästi kohdistuu sekä päätöksen perustelut ja yksilöity tieto siitä, mihin asianosainen on oikeutettu tai veloitettu taikka miten asia on muutoin ratkaistu. Päätökseen on sisällytettävä myös sen henkilön nimi ja yhteystiedot, jolta asianosainen voi pyytää tarvittaessa lisätietoja päätöksestä. Lapsen vanhemmalla on lähtökohtaisesti oikeus saada päätös yhteydenpidon rajoittamisesta jo hyvissä ajoin ennen sen toimeenpanoa. Tällöin hänellä on mahdollisuus vaikuttaa yhteydenpidon toteutumiseen käyttämällä valitusoikeuttaan.²⁸⁷

Hallintolain 45.1 §:n mukaan päätös on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainittava sovellettavat säännökset. Lastensuojelulain 63.1 §:n mukaan päätöksessä on myös mainittava rajoituksen syy, henkilöt, joihin rajoitus kohdistuu, millaista yhteydenpitoa rajoitus koskee ja missä laajuudessa rajoitus toteutetaan.

---

²⁸⁶ HE 252/2006 vp, s. 131.

²⁸⁷ AOA 16.6.2014 Dnro 1572/4/13.

Yhteydenpidon rajoittamistilanteet voivat olla asianosaisille monin tavoin haasteellisia ja tunteita herättäviä. Vaikeissa tulkintatilanteissa lapsen etuun liittyvät ongelmat saattavatkin johtaa kaavamaisien ratkaisuvaihtoehtojen suosimiseen. Kaavamaisuutta on myös se, että päätöksiä perustellaan vain lapsen etuun viittaamalla. Lapsen edun hokemisen sijasta olisi päähuomio kiinnitettävä ratkaisun perusteluihin. Tällöin on kyettävä vastaamaan, miksi ja miten juuri valittu ratkaisuvaihtoehto edistää kyseisessä tapauksessa lapsen parhaan edun toteutumista.²⁸⁸

Päätösten perustelemisvelvollisuudella on keskeinen merkitys asianosaisten oikeusturvan kannalta. Asianosaisen on saatava tietää, mitkä seikat ovat johtaneet häntä koskevan ratkaisun tekemiseen. Riittävät perustelut antavat myös edellytyksiä harkita muutoksenhaun tarvetta. Perustelujen täsmällisyydellä ja selkeydellä on merkitystä myös viranomaisten toimintaa kohtaan tunnetun yleisen luottamuksen kannalta. Ensi asteen viranomaisten perusteluilla on merkitystä myös lainkäyttöviranomaisille. Hyvin perusteltu päätös helpottaa muutoksenhakuasian käsittelyä, kun tuomioistuimella on jo valmiina tiedossaan ne seikat, joiden perusteella viranomainen on ratkaissut asian.²⁸⁹

Hallintolain 43.2 §:n mukaan päätös voidaan antaa myös suullisesti. Päätös voidaan tehdä poikkeuksellisesti suullisesti, jos se on välttämätöntä asian kiireellisyyden vuoksi. Tällöin päätös myös voidaan ainakin yksityiskohtaisesti jättää perustelematta, jos tärkeä yleinen tai yksityinen edellyttää päätöksen välitöntä antamista. Annettaessa suullista päätöstä asianosaiselle on kuitenkin ilmoitettava, miten asia on ratkaistu ja selostettava pääpiirteittäin ratkaisun perustelut. Päätöksentekijän tulee varmistua siitä, että asianosainen todella ymmärtää asian lopputuloksen ja sen merkityksen oman oikeusasemansa kannalta. Suullinen päätös voidaan joutua antamaan esimerkiksi iltaisin tai viikonloppujen aikana.²⁹⁰

Kuuleminen voidaan hallintolain 34.2 §:n 4 kohdan mukaan jättää poikkeuksellisesti suorittamatta, jos kuuleminen vaarantaa päätöksen tarkoituksen toteutumisen tai kuulemisesta aiheutuva asian käsittelyn viivästyminen aiheuttaa huomattavaa haittaa ihmisen terveydelle. Näin voi olla esimerkiksi kiireellisessä tilanteessa, jossa

---

²⁸⁸ Oulasmaa 1994, s. 121—122.

²⁸⁹ HE 225/2004 vp, s. 82—83.

²⁹⁰ Rätty 2015, s. 565.

yhteydenpidon rajoittamisesta tulee tehdä päätös välittömästi. Asianosaille tulee kuitenkin aina antaa päätös, josta ilmenee kuulematta jättämisen syy.

Hallintolain 43.3 §:n mukaan suullinen päätös on viipymättä annettava myös kirjallisena valitusosoituksineen. Määräaika muutoksenhakuun alkaa kirjallisen päätöksen tiedoksisaannista siten kuin siitä erikseen säädetään. Yhteydenpidon rajoittamispäätös, päätös lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättämisestä ja muutoksenhalukelpoiset rajoitustoimenpidepäätökset tulee antaa asianosaisille todisteellisesti tiedoksi²⁹¹. Päätös voidaan antaa todisteellisesti tiedoksi saantitodistuksella tai henkilökohtaisesti, haastetiedoksiantona haastemiehen välityksellä.

Päätös yhteydenpidon rajoittamisesta on lastensuojelulain 63.1 §:n mukaisesti määräaikainen. Päätös on voimassa enintään yhden vuoden kerrallaan. Vaikka valitusaika alkaa kirjallisen päätöksen tiedoksisaamisesta, määräaika rajoitustoimenpiteen kestolle lasketaan sen tosiasiallisesta alkamisajankohdasta²⁹².

Rajoituspäätöksen enintään vuoden kesto ei tarkoita, että yhteydenpidon rajoituksen saisi aina määritellä maksimiajan pituiseksi. Lastensuojelulain 64 §:ssä on säädetty rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisistä edellytyksistä sekä 62.4 §:ssä yhteydenpidon rajoittamista koskevasta erityisestä suhteellisuusperiaatteesta. Rajoituspäätöstä ei myöskään voi tehdä takautuvasti. Rajoituspäätös voi aikaisintaan astua voimaan päätöksen tekoajankohdasta lähtien.²⁹³

Rajoituspäätöstä ei tarvitse tarkistaa ilman erityistä syytä sen voimassaoloaikana. Lastensuojelulaissa oleva sääntely varmistaa sen, että päätöksen sisältämän määräajan päätyttyä rajoittamisedellytykset on aina selvitettävä ja arvioitava uudelleen. Mikäli edellytykset ovat edelleen olemassa, tulee tehdä uusi rajoituspäätös. Rajoituspäätöstä voidaan myös muuttaa sen voimassaoloaikana joko lakkauttamalla se kokonaan tai lieventämällä suhteellisuusperiaatteen mukaan sen oikeusvaikutuksia. Mikäli rajoituspäätöstä muutetaan sen voimassaoloaikana, tai se lakkautetaan kokonaan, asiasta on tehtävä uusi päätös.²⁹⁴

---

²⁹¹ Saastamoinen 2010, s. 173—174.

²⁹² Rätty 2015, s. 565.

²⁹³ Rätty 2015, s. 553—554.

²⁹⁴ Rätty 2015, s. 554.

Yhteydenpidon rajoituspäätöksellä voidaan rajoittaa lapsen oikeutta tavata vanhempiaan tai muita läheisiään, rajoittaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä läheisiinsä puhelimitse tai muulla tavoin, lukea ja pidättää lapsen kirje tai muu luottamuksellinen viesti tai lähetys sekä ottaa rajoituksen ajaksi sijaishuoltopaikan haltuun lapsen hallussa olevat yhteydenpitovälineet tai rajoittaa niiden käyttöä (matkapuhelin, tietokone).²⁹⁵

Lastensuojelulain 63.2 §:ssä säädetään yhteydenpidon rajoittamiseen oikeutetuista päätöksentekijöistä. Päätöksen yhteydenpidon rajoittamisesta tekee lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmistelusta lain 13.2 § ja 13.3 §:ssä tarkoitettu viranhaltija: sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä viranhaltija. Jos yhteydenpidon rajoitus liittyy kiireellistä sijoitusta koskevaan päätökseen tai muihin kiireellisiin tilanteisiin, päättää siitä toimielimen 13.1 §:n tarkoittama viranhaltija. Päätösvalta voi tällöin olla myös lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Lyhytaikaisesta, enintään 30 vuorokautta kestävästä 62.1 §:n ja 62.2 §:n mukaisesta yhteydenpidon rajoittamisesta voi päättää myös lastensuojelulaitoksen johtaja. Jos rajoittamista on tarpeen jatkaa tai se on alun perin tarpeen määrätä 30 vuorokautta pidemmäksi, päättää asiasta sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä viranhaltija. Yhteydenpidon rajoitus on lopetettava heti, kun se ei enää ole tarpeellinen.

Hallintolainkäyttölain (586/1996) 6.1 §:n mukaan päätöksestä saa valittaa se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa. Lastensuojelulain 62.1 §:ssä ja 89 §:ssä on säädetty yhteydenpidon rajoittamisen henkilöllisestä ulottuvuudesta eli niistä henkilöistä, joilla on muutoksenhakumahdollisuus yhteydenpidon rajoittamispäätöksestä. Valitusoikeus on henkilöllä, jolle on päätöksessä nimenomaisesti asetettu jokin velvollisuus, rajoitus tai kielto, tai jolta on kokonaan tai osittain evätty jokin oikeus tai etu. Yhteydenpidon rajoittamista koskevaan päätökseen saa hakea muutosta 12 vuotta täyttänyt lapsi ja lapsen huoltaja sekä muu päätöksen kohteena oleva henkilö. Eli siis se henkilö, jonka yhteydenpitoa lapseen on päätöksellä rajattu.

---

²⁹⁵ Taskinen 2010, s. 161.

5 Johtopäätökset

Lapsen oikeus ihmissuhteisiin ja yhteydenpitoon läheistensä kanssa on yksi keskeisimmistä lastensuojelun lähtökohdista. Tilanne ei muutu, vaikka lapsi otetaan huostaan ja sijoitetaan sijaishuoltoon. Lastensuojelulain 54 §:n mukaan sijaishuollossa olevalle lapselle tulee turvata hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä, sekä pitää heihin yhteyttä myös muilla tavoilla. Sijaishuollon muodolla ei ole yhteydenpito-oikeuden kannalta merkitystä. Lapsella on yhtäläinen yhteydenpito-oikeus sekä perhe- että laitoshuollossa.

Perustuslain tasolla oikeus yhteydenpitoon ja ihmissuhteisiin perustuu yksityiselämän suojaan koskevaan 10 §:ään, jonka mukaan jokaisella on oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa yhteydenpito-oikeus kuuluu 8 artiklan yksityis- ja perhe-elämän suojaan. Edellä mainitut säädökset turvaavat yhteydenpito-oikeuden yleisellä tasolla osana yksityis- ja perhe-elämän suojaan. Perustuslaki turvaa yksilön oikeuden omiin henkilökohtaisiin suhteisiin ja ihmisoikeussopimus nimenomaisesti myös perheenjäsenten oikeuden henkilökohtaisiin suhteisiin toistensa kanssa.

Perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen yhteydenpitoa koskevat säädökset ovat yleisluonteisia eikä niissä nimenomaisesti turvata lapsen yhteydenpito-oikeutta. Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen 9 artikla sen sijaan turvaa sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpito-oikeuden nimenomaisesti vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutena ylläpitää henkilökohtaisia suhteita molempiin vanhempiinsa. Merkittävää on huomata, että lastensuojelulaki turvaa ihmisoikeussopimuksia laajemman yhteydenpito-oikeuden. Kun ihmisoikeussopimukset turvaavat yhteydenpidon perheeseen ja vanhempiin, turvaa lastensuojelulaki yhteydenpidon kaikkiin henkilöihin, joiden voidaan katsoa olevan lapselle läheisiä.

Ensisijaisesti sijaishuollon aikaisesta yhteydenpidosta sovitaan asiakassuunnitelmassa asianosaisten kesken. Tavoitteena on saada aikaan

lopputulos, joka tyydyttää kaikkia osapuolia. Yhteydenpito-oikeudessa on kyse nimenomaan lapsen oikeudesta, ei lapsen vanhempien ja muiden läheisten oikeudesta. Yhteydenpidon tulee aina olla lapsen edun mukaista. Viranomaisilla on velvollisuus valvoa, että yhteydenpito toteutuu lapsen edun mukaisesti.

Lapsen etu on käsite, jota on käytännössä haasteellista tyhjentävästi määritellä. Yleisesti sanottuna lapsen etu tarkoittaa oikeutta tasapainoiseen ja turvalliseen ympäristöön sekä pysyviin ja lämpimiin ihmissuhteisiin. Yksittäisissä käytännön tilanteissa lapsen edun määrittely on kuitenkin haasteellisempää. Arjen todellisuus on konkreettista, kun taas oikeudellinen sääntely on yleispätevyttä hakevaa ja abstraktia. Kun lainsäädännössä puhutaan lapsista, he ovat todellisuudessa 0–17-vuotiaita tyttöjä ja poikia. Heidän välillään on suuria eroja fyysisesti, psyykkisesti, tiedollisesti ja sosiaalisesti. He ovat myös osa laajempaa perhe- ja sukuyhteisöä. Lapsen edun arviointi edellyttääkin kattavia tietoja perheen tilanteesta. Lapsen edun arviointi on osaltaan myös tulevaisuuteen suuntautuvaa arviointia, jolloin tehtyjen ratkaisujen pitkäaikaista vaikutusta joudutaan vain arvailemaan. Oleellista onkin, että kun lapsen etua käytetään ratkaisuperusteena, tulee selkeästi tuoda esiin, miten kyseinen ratkaisu toteuttaa lapsen etua paremmin nyt ja tulevaisuudessa, kuin muut ratkaisuvaihtoehdot. Pelkkä viittaaminen lapsen etuun ei ole riittävää.

Lapsen yhteydenpidon turvaaminen perustuslaissa, ihmisoikeussopimuksissa sekä lastensuojelulaissa osoittaa, että lapsen yhteydenpito-oikeus nauttii vahvaa lain suojaa. On kuitenkin tärkeää huomata, että samat lait ja sopimukset mahdollistavat myös yhteydenpidon rajoittamisen, mikäli tietyt ehdot täyttyvät. Yhteydenpito-oikeus ei ole sen vahvasta asemasta huolimatta niin ehdoton oikeus, ettei sitä voitaisi missään laajuudessa tai millään edellytyksin rajoittaa.

Yhteydenpidon tulee aina olla lapsen edun mukaista. Mikäli ilmenee, että yhteydenpito ei ole lapsen edun mukaista, tulee sen toteuttamistapoja pyrkiä muokkaamaan yhteistyössä lapsen läheisten kanssa siten, että lapsen etu toteutuu. Mikäli tämä ei ole mahdollista, tulee yhteydenpitoa rajoittaa.

Lastensuojelulain 62 §:n mukaan sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpito-oikeutta voidaan rajoittaa, jos yhteydenpito vaarantaa sijaishuollon tarkoituksen ja rajoittaminen on välttämätöntä; jos yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle,

terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle; tai jos rajoittaminen on välttämätöntä muiden turvallisuuden vuoksi. Lisäksi yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös, jos lapsi itse perustellusta syystä sitä toivoo.

Yhteydenpidon rajoittaminen on toimenpide, jolla puututaan lapsen yksityis- ja perhe-elämän suojaan, luottamuksellisen viestin salaisuuteen ja omaisuuden suojaan. Sen lisäksi, että yhteydenpidon rajoituksille tulee löytyä peruste lastensuojelulaista, tulee rajoitusten täyttää myös perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisedellytykset.

Perustuslain 10 §:ään ei sisälly lauseketta, jonka nojalla yksityiselämän suojaa voitaisi rajoittaa. Rajoituksen tulee siten täyttää yleiset perusoikeuksien rajoittamisedellytykset. Perusoikeuksien rajoituksen tulee perustua lakiin, joka on riittävän tarkkarajainen ja täsmällinen. Rajoitusperusteen tulee olla hyväksyttävä ja painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Perusoikeuksien ydinalue on koskematon eikä siihen voida tavallisella lailla puuttua. Rajoitusten tulee olla suhteellisuusvaatimuksen mukaisia ja välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi. Rajoitusten yhteydessä tulee myös huolehtia asianomaisten oikeusturvasta. Lisäksi perusoikeusrajoitukset eivät saa olla ristiriidassa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Kaikkien edellytysten tulee täytyä samanaikaisesti.

Lastensuojelulain rajoitusperusteiden on katsottu olevan perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät. Rajoitustoimenpiteillä keskeisenä tavoitteena onkin lapsen jotakin perusoikeutta rajoittamalla turvata lapsen vahvempi perusoikeus eli perustuslain 19.1. §:n sääntelemä oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään välttämättömään huolenpitoon.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen yhteydenpitoa koskevassa 8 artiklassa on rajoituslauseke, jonka nojalla oikeutta voidaan rajoittaa. Jotta yhteydenpidon rajoitus täyttää ihmisoikeussopimuksen asettamat rajoitusedellytykset, tulee rajoituksen olla lainmukainen, sillä on oltava hyväksyttävä peruste ja sen on oltava välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa. Myös näiden kaikkien kolmen edellytyksen tulee täytyä samanaikaisesti.

Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksessa ei ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen kaltaista rajoituslauseketta. YK:n lapsen oikeuksien

yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus yhteydenpitoon, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Yhteydenpidon rajoittamista arvioidaan siis vain sen mukaan, onko se lapsen edun mukaista.

Lapsen ja hänen vanhempiansa sekä muiden läheisten välistä yhteydenpitoa on tärkeää tukea aina, kun se vain on mahdollista. Parhaimmillaan yhteydenpito tukee lapsen hyvinvointia ja huostaanoton tarkoitusta. Aina näin ei kuitenkaan ole. Yhteydenpitoa tulee rajoittaa, kun sen vaikutukset lapseen ovat negatiivisia. Yhteydenpitoa ei saa koskaan toteuttaa lapsen hyvinvoinnin kustannuksella.